

XOVES 24
NOVEMBRO 2016

**Museo do
Pobo Galego**

SESIÓN
ACADÉMICA

IN MEMORIAM

FERNANDO ACUÑA CASTROVIEJO

Santiago de Compostela, 10.IV.1945 - Paizás-Vedra, 13.IX.2016

FOTO: Bucarest-Romanía, 2013

Foto: agosto 2013 na finca familiar da 'Retirosa' en Cangas

**CARLOS GARCÍA
MARTÍNEZ**

Pre- historia dun
arqueólogo | p. 5

RAQUEL CASAL

In Memoriam
Fernando Acuña | p. 17

TERESA SOEIRO

Fernando Acuña Castroviejo,
mosaico biobibliográfico | p. 21

PRE-HISTORIA DUN ARQUEÓLOGO

CARLOS GARCÍA MARTÍNEZ
DIRECTOR DO MUSEO DO POBO GALEGO

**Amigos, compañeiros, en pé estamos
xa vai pra un ano, os corazóns en roda,
as almas fumegantes como aras
diante da terra nosa.**

Fermín Bouza Brey (1968) (1)

Pretende ser este texto un persoal achegamento aos comezos e primeiras experiencias no campo da arqueoloxía do Profesor Dr. Fernando Acuña Castroviejo, a personalidade que aquí se honra pola súa contribución ao coñecemento desta disciplina en xeral e particularmente polos seus estudos referidos ao noroeste da península ibérica. Unha particular e amical visión de quen compartiu con este vocacional arqueólogo, (xunto con outros máis), dende o xa lonxincuo ano de 1966, varias xeiras de traballo nas que percorremos treitos abondo do territorio galego na busca de testemuños do primixenio pasado dos seus poboadores. Experiencia da que mantemos, os que naquelas participamos, duradeira lembranza, hoxe avivecida ao congratulármonos con este recoñecemento que se lle dispensa ao noso conxunto polos seus colegas e amigos de aquí e alén do Miño (2). O personaxe centro da nosa atención, ía para

biólogo, mais a arqueoloxía venceu esta súa primeira vocación.

Souben de Fernando Acuña Castroviejo polo ano 1966, cando cursaba na Universidade de Santiago o terceiro ano da carreira de Filosofía e Letras, no vello caserón que alberga a Facultade, ergueito ao pé do antigo castro no que principiou a agromar a cidade de Compostela.

Por aquel ano sería elixido como delegado na Asociación Profesional de Estudantes, delegación que conservaría até o ano 1968. Non eran momentos nada favorables para desempeñar os mandados aos que o tal posto esixía, Tempos nos que o compromiso político todo o norteaba nunha Compostela na que o movemento estudantil, adiantado na loita antifranquista, contribuiría dende abril do 68 e ao largo da década dos anos setenta do pasado século, a activar os ritmos da conquista das liberdades colectivas e mesmo a pulsión dos círculos intelectuais. Comezaba a retomarse a andadura democrática violentada polo golpe militar de 1936, e xermolaba a semente deitada nos anos de preguerra, anos dos máis creativos e anovadores que houbo na historia recente de Galicia.

Era o entón aspirante a arqueólogo un mozote baril, de pelo negro ensortellado, pleno de vitalidade, un chisco adusto, mais só en aparencia, esforzado e

tenaz no traballo de campo, o que lle acaía a medida para a práctica arqueolóxica, así como incansable andarego que non lle volvía as costas ás abas máis pinas, nin ás valgadas máis profundas. Tan animoso como terque, nel podía recoñecerse o padrón do arqueólogo vocacional. Tiña xa por entón un certo ar de fidalgo, que co pasar do tempo foise virando máis ostensible. De exercer como tal e precisar dunha divisa que o acreditase, seríanlle apropiados os versos (1972) de Fermín Bouza Brey, seu primeiro mestre, dos que el tanto gusta: É por unha cultura que se loita,/ por unha lingua en fror que se combate,/ por ter o espírito ceibe é a nosa coita / que ha ter o seu remate.

Pero volvamos ao troco vocacional do noso amigo. Que foi o que o impeleu a transitar dende a bioloxía cara á arqueoloxía?. Poida que a súa contorna familiar tivera algo que ver, e en particular o seu bisavó materno, D. Ricardo Blanco-Cicerón Núñez (1844-1926), arquetipo do coleccionista na súa acepción máis próxima á daqueles anticuarios, que foron sinónimo de arqueólogos, preocupados non só pola colectánea do obxecto, por recadalo, senón tamén por conservalo, mesmo, en moitos casos, por estudalo e, ao fin amosalo. Espléndida colección a que logrou reunir, tanto no relativo a materiais arqueolóxicos –a salientar o soberbio fondo de xoiaría prerromana, certamente o mellor repertorio desta singular faciana da nosa pre e protohistoria– como artísticos, arquivísticos, documentais e fotográficos, así como unha gornecida biblioteca. Avezado e recoñecido coleccionista, Blanco-Cicerón mantivo relacións con distinguidos colegas e eruditos europeos; relación reflectida nos intercambios e na correspondencia que se conserva. Non sería, pois, estraño que a proximidade e a vista daquelas coleccións de arte e arqueoloxía, xunto coa analecta bibliográfica axudasen a conformar, nalgunha medida, a vocación do noso autor. Pronto tomaría contacto con algúns outros

universitarios unidos por unha común afección polo mundo antigo e a arqueoloxía. Afección que se habería afirmar cando o movemento de maio do 68, aquel grande abalo assembleario estudantil, insurxente e anovador, que supuxo un punto de inflexión fronte dos valores dunha sociedade apreixada por manidos convencionalismos, que precisaba de inminentes transformacións. Santiago e a súa universidade vivirían aquel abril do 68 o seu particular movemento, que propiciaría as primeiras mudanzas no ámbito universitario e por extensión na sociedade civil. En Galicia o movemento manifestouse, como non, en favor tamén das linguas e das identidades culturais, minoradas nos estados plurinacionais. Actitude que amparaba unha meirande atención ao coñecemento da realidade histórica e sociocultural do país, que levou a alentar o interese nalgúns sectores do alumnado universitario polo seu estudo. E a esta corrente nos sumamos algúns.

Aquel grupiño de afervoados pola arqueoloxía realizamos unha primeira incursión, ou máis apropiadamente intrusión, neste mundo do pasado no ano 1966. Nela estivemos, Gerardo Pereira Menaut, Fernando Acuña, Mauro Fernández Rodríguez e quen isto escribe. Consistiu nunha pequena sondaxe nos restos dun castelo ergueito a mediados do século XIII, nomeado da Rocha Forte, nas inmediacións de Santiago, pertencente á Mitra compostelá, residencia en orixe dos seus bispos e que en 1466 fora asediado e derramado polos irmandiños. Pasados anos o Profesor Acuña –unha volta ás orixes– e a Prof. Dra. Casal García, acometerían nel sistemáticas escavacións que amosaron un relevante complexo defensivo, de cumprida fortificación e interesante arquitectura. En novembro do mesmo ano emprendemos, un pouco ás toas, a escavación dun pequeno grupo de túmulos megalíticos, emprazados na periferia de Santiago nun lugar coñecido como Montouto, labor

que continuou ao longo dos primeiros meses do ano 1967. Nesta primeira escavación arqueolóxica, participamos Xosé M. González Reboredo, Gerardo Pereira Menaut, Fernando Acuña Castroviejo, Blanca Caamaño, Basilio Deibe e o que subscribe.

Mais aqueles afáns e iniciais vocacións por saber da arqueoloxía e das culturas prehistóricas en Galicia, reclamaban coñecementos, método e rigor, para enfrontar o seu cultivo.

Desafortunadamente á altura daqueles anos, 1966-1968, o estudo da Arqueoloxía na Universidade compostelá achábase abondo desasistido, figurando esta disciplina agregada á cátedra de “Historia Antigua y Media de España”, que tamén acumulaba “Historia Moderna e Contemporánea de España”. Como materia non diferenciada por entón da Historia, o seu ensino non pasaba mormente dun circunstancial coñecemento, sen actividade de seu. Tampouco era moito o amparo que se podía tirar da bibliografía arqueolóxica existente na biblioteca da Facultade de Filosofía e Letras. Situación que en liñas xerais manteríase até 1968.

O noso autor publicou hai dous anos, O ensino da Arqueoloxía na Galiza entre o franquismo e hoxe (3), no que se presenta nidia a situación e evolución da súa ensinanza e investigación no tempo que enmarca o título. Un proceso temporal que nos debuxa un panorama, que o noso autor cualifica de desolador, no que a frustración non deixa de estar presente. Frustración por canto dos catedráticos, vinculados coa Arqueoloxía ou a Prehistoria, que solicitaron a praza á que estaba agregada a disciplina na Universidade compostelá, uns estarían pouco tempo, como Lluís Pericot (1926-1927) ou Alberto del Castillo Yurrita (1931-1932) –este profesor, discípulo de Bosch Gimpera, na súa curta estadía chegou a ingresar no Seminario de Estudos Galegos e apoiou as reivindicacións dos universitarios galeguistas, o que lle custou ser depurado polo franquismo–, e outros nin sequera chegaron a tomar

posesión, así os casos de Martínez Santa Olalla ou Almagro Basch. Mesmo en 1945 quedaría deserta a convocatoria dunha praza de Prehistoria e Historia Universal de las Edades Antigua y Media.

En 1955 Carlos Alonso del Real accede á cátedra de Prehistoria e Historia Universal Antigua y Media y de Historia General de la Cultura –en 1967 a titulación quedará en Prehistoria e Etnografía–, cátedra que, como apunta o noso autor no artigo arriba citado, non se caracterizou polo seu traballo arqueolóxico, agás algunha intervención no castro de Fazouro, en Foz, ou a participación na escavación duns túmulos megalíticos no Morrazo con Ramón Sobrino Lorenzo-Ruza.

Con todo, houbo tamén momentos de especial relevo no que fai ao coñecemento da Prehistoria e da Arqueoloxía en Galicia. Así a viaxe que realiza en 1922 o Profesor Hugo Obermaier, Catedrático de Historia Primitiva del Hombre da Universidade de Madrid, na que impartirá unha serie de conferencias en diversas cidades galegas, cuxa publicación constitúe unha primeira, e necesaria, síntese da prehistoria galega; ou a estadía de Lluís Pericot en 1926-1927, rexentando a cátedra de Historia Antigua y Media de España da Universidade de Santiago, quen terá relación co Seminario de Estudos Galegos e moi especialmente con López Cuevillas (4). O traslado de Pericot en 1927 e o de Castillo Yurrita en 1932, fai que a investigación arqueolóxica quede fundamentalmente nas mans do Seminario de Estudos Galegos (SEG), do que tamén forma parte Sebastián González García Paz, profesor da Facultade de Filosofía e Letras da USC, e que estaba chamado a desempeñar un especial papel no ensino e investigación da arqueoloxía en Galicia, que a guerra estragará ao ter que exiliarse o mencionado profesor.

Polos anos cincuenta e sesenta do pasado século a dinámica sociocultural que se estaba a xerar en sectores intelectuais galeguistas, verbo da análise da

súa personalidade colectiva de pobo e da súa realidade cultural apenas resoaba nos ambientes universitarios; e a arqueoloxía non era unha excepción, pois o seu estado seguía a ser do máis precario, ao menos até o ano 1968.

Ende ben contábase dende o ano 1944 co Instituto de Estudios Gallegos “Padre Sarmiento”, adscrito ao Consejo Superior de Investigaciones Científicas, a través do seu Patronato de Humanidades Menéndez Pelayo, dirixido até a súa morte en 1971 polo Profesor Dr. Francisco Javier Sánchez Cantón. Fora creado polo CSIC como remedo do histórico SEG, probablemente a institución cultural máis simbólica e transcendente da Galicia do século XX, que sería proscriba polo franquismo en 1936. O Instituto “Padre Sarmiento” aglutinaba o que facer arqueolóxico, realizado polos membros procedentes do extinto Seminario de Estudos Galegos e desenvolvía dende a súa creación un silandeiro pero importante labor historiográfico, no que Fermín Bouza Brey, un dos fundadores do SEG, continuaba a tradición dos estudos arqueolóxicos na liña comezada nos anos vinte do pasado século con López Cuevillas, pai da prehistoria moderna en Galicia. A Sección de Arqueoloxía e Prehistoria do Instituto, continuadora do extraordinario labor realizado pola gobernada por Cuevillas na preguerra, levará a cabo un salientable papel no eido daquelas disciplinas, dende os anos corenta até os anos oitenta do século XX. E nesta institución encontraríamos o lugar apropiado onde encarreirar as nosas arelas arqueolóxicas.

Coñecéramos a D. Fermín Bouza Brey nos primeiros meses de 1967, por mediación dun sobriño de seu. Acudimos á súa casa na Rúa do Vilar, en Santiago, o aquí homenaxeado, Xosé M. González Reboredo e quen isto firma. Daquela primeira entrevista, na que lle comentamos os nosos degaros, sairá unha encomenda: por en limpo as referencias e notas da escavación das mámoas do Montouto. Presto xurdiu

o consello inequívoco, o enfoque axeitado do traballo, a análise dos datos e a indicación da bibliografía adecuada; e mesmo non fallou a corrección da escrita e do estilo. E aquel inicial artigo apareceu, pola súa intercesión, na revista do Instituto Padre Sarmiento, Cuadernos de Estudios Gallegos. Era a nosa primeira publicación.

A proposta de Bouza Brey crearase no seo do Instituto en novembro de 1967 un Seminario de Prospeccións Antropolóxicas, Etnográficas e Arqueolóxicas, que logo se incorporará á Sección de Arqueoloxía e Prehistoria que dirixira até a súa morte en 1958, o seu grande amigo e compañeiro, Florentino López Cuevillas, e a partir dese ano o propio Bouza Brey. Sección que habería converterse nunha das máis dinámicas e innovadoras da institución.

Da man do noso valedor ingresamos na mencionada Sección cara a finais do ano 1967, Xosé Carro Otero –antropólogo físico e arqueólogo–, Fernando Acuña, Xosé Manuel González Reboredo e quen subscribe. Novicios con ansia de penetrar no arcano das primeiras culturas do noroeste da península ibérica, tivemos a grande fortuna de coñecer a algúns daqueles intelectuais que conformaran o Seminario de Estudos Galegos, Otero Pedrayo, Xaquín Lorenzo, Fraguas Fraguas, Martínez López, Filgueira Valverde, Carballo Calero –Cuevillas e Risco tiñan xa falecido en 1959 e 1963–, e outros máis coma Chamoso Lamas, García Álvarez, Taboada Chivite...

Ao tempo que descubríamos por medio da súa palabra a recente memoria histórica do país, da que foran non poucos dos citados protagonistas directos, soubemos do inmenso labor levado a cabo polo SEG, dende a súa creación en 1923 até o seu imposto pechamento pola ditadura franquista en 1936. Significados mestres que nos faloron do importante papel que tivera aquela institución no estudo e comprensión, dende unha perspectiva integral, interdisciplinar e colectiva, da formación histórica

de Galicia, deseñando por vez primeira un proxecto para o seu coñecemento científico. Unha tarefa que de par da pescuda da identidade galega, significouse polo compromiso cívico dos seus membros e o carácter militante da súa obra. E aínda nos fixeron comprender o porqué do seu sacrificio e da represión que moitos deles padeceron pola man irada dun réxime ditatorial, aturando uns o amargor do exilio, outros, o non menos acedo do exilio interior e non poucos a morte asañada.

O Dr. Bouza Brey porfiaba en manter a actividade da Sección no suco polo que a guiara López Cuevillas, procurando recuperar a súa acción, na que de par da atención aos contidos teóricos, imprescindibles para a actualización e avance no estudo daquelas disciplinas, fomentábase o labor de equipo e o traballo de campo.

Con este norte comezouse a preparar en reunións semanais un programa de actuación que se encetou coa recollida pormenorizada de bibliografía de prehistoria, arqueoloxía e antropoloxía, seguindo o patrón, actualizado, do publicado polos autores arriba citados, na revista NÓS, en 1927; a realización de catalogacións, prospeccións e escavacións do patrimonio arqueolóxico e preparación dalgún estudo interdisciplinario de comarcas coa intención de proseguir o modelo de tarefa colectiva de anteguerra que fixo posible singulares traballos de campo, e as magníficas monografías como Parroquia de Velle, Vila de Calvos de Randín ou Terra de Melide –editadas entre 1926 e 1933– e nos que salientan achegas cuxo coñecemento era indispensable para alumar as orixes da formación histórica de Galicia.

A partir de 1970 fóronse incorporando á Sección de Arqueoloxía e Prehistoria do IPS, Vázquez Varela, Arias Vilas, Fariña Busto, Romero Masiá, Ramil Soneira, Sierra Rodríguez, Calo Lourido, Caamaño Gesto, Rodríguez Casal. Morto o Dr. Bouza Brey, faríase cargo da dirección da Sección D. Xesús

Taboada Chivite, discípulo que fora de López Cuevillas, e á súa morte, é elixido director Felipe Arias Vila.

Entendía Bouza Brey que o traballo arqueolóxico, tiña tamén que indagar no contexto, procurar o coñecemento do lugar e a contorna na que se radicaba o obxecto de estudo. Nos traballos de campo, nas xuntanzas semanais ou nos parladoiros que celebrabamos nas tascas do casco vello compostelán, esta análise estaba moi presente. Era unha regalía asistir a aquelas leccións maxistras, nas que a arqueoloxía se enfiaba na súa conversa, erudita e enriquecedora, coa arte, a lingüística, a toponimia, a etnografía, a historia. A explicación dun xacemento ou unha xeira, era aproveitada para esculcar noutros aspectos culturais. Como nos ilustrados do XVIII, nada era alleo á súa atención. O entorno xeográfico, o lugar e a parroquia, a traza das igrexas rurais, a feitura e iconografía dos retablos, a orixinal e integrada arquitectura popular, a conversa demorada co campesiño na busca dun costume, lenda ou refrán, do cantar do pobo, o epígrafe dun cruceiro ou a escudriña no antigo arquivo parroquial, selado pola poeira do tempo. Nin sequera faltaba a análise precisa de plantas e árbores, da utilización da medicina popular: as propiedades da digitalis purpurea, das rutáceas ou da cortiza do bidueiro.

E así foi unha continua lección que comezaría no estudo arqueolóxico das terras de Compostela, no ano 1968 e proseguiría até o ano 1981. Como membro da Sección de Arqueoloxía e Prehistoria do Instituto de Estudios Gallegos “Padre Sarmiento”, o Profesor Acuña habería participar en non poucas das prospeccións, catalogacións e escavacións realizadas. Entre elas podemos citar a catalogación arqueolóxica da comarca de Santiago (1968); estudo monográfico das terras do Incio, Lugo, (1968), escavación dos Modorros de San Pedro, Lugo (1968); escavación da necrópole megalítica de Bexo, Rianxo (1969); prospección da necrópole megalítica de

Lampai, Teo, e a Barbanza, A Coruña e terras do Xallas e Soneira (1970); escavación da necrópole galaico-romana de Adro Vello, O Grove, Pontevedra (1971); estudo monográfico da Terra de Montes, Pontevedra (1973-1975), escavación do sepulcro megalítico de Argalo, Noia (1981).

Bouza Brey mantiña contactos con institucións e investigadores que traballaban no eido da prehistoria e arqueoloxía en España, Portugal e outros países europeos, Italia, Francia, Gran Bretaña ou Irlanda. Nas reunións periódicas que mantiña a Sección daba conta das novidades que se producían naquelas materias, que lle chegaban a través dos intercambios que mantiña con colegas dos mencionados ou doutros países. Insistía na conveniencia de concorrer a congresos e encontros científicos e de establecer relacións con investigadores, aspectos que entendía fundamentais para a formación e a investigación. O seu nome era referencia para os investigadores foráneos, a quen recorrían na procura de información encol da arqueoloxía galega. Por el coñecemos a significados arqueólogos dos que sabiamos polas súas publicacións, o que deu pé para colaborar en programas de investigación que algúns daqueles realizaron en Galicia. Estas relacións, con prehistoriadores e arqueólogos, portugueses, españois e doutros países europeos, permitíronlle incorporar á súa biblioteca unha especializada bibliografía nos campos da antropoloxía, prehistoria e arqueoloxía, en momentos, como xa se indicou, nos que o estudo e investigación destas materias na Universidade de Santiago tiñan escaso predicamento, e minguados eran en xeral os medios bibliográficos dispoñibles. A súa biblioteca persoal foi de especial utilidade polos anos centrais do século XX, estando a disposición dos investigadores nuns momentos nos que a penuria bibliográfica referente a aquelas materias era mais que manifesta. O Profesor Acuña ten cualificado, con evidentes

argumentos, ao ano 1968 como fundamental para o ensino e a investigación da arqueoloxía en Galicia. Naquel ano chega a Santiago o Profesor Dr. Alberto Balil Illana para facerse cargo da primeira praza, que se dotaba na Universidade de Santiago dedicada á Arqueoloxía. Transcorreron nada menos que cincuenta anos dende a creación no seo da Facultade de Filosofía e Letras da sección de Historia. Será certamente unha data clave que inicia un período de plenitude para aquela especialidade. O Profesor Balil concibe e crea a máis o Seminario de Arqueoloxía, introducindo metodoloxías no ensino e na investigación. O resultado non se fai de agardar: configúrase unha escola que de inmediato comeza ter presenza en distintos foros, con discípulos de sólida formación; prográmanse interesantes escavacións; editáanse publicacións que permiten os intercambios, que xunto cunha adecuada política de relacións, irán constituíndo unha especializada biblioteca, etc. En todo este labor terá o noso homenaxeado transcendental papel. Infelizmente o Prof. Balil deixa a Universidade de Santiago no ano 1972, trasladándose á de Valladolid; a causa, a negativa –inducida por algúns claustrais inmovilistas– a dotar a anhelada e ben merecida cátedra de Arqueoloxía. Malográbase así, xa que logo, unha magnífica oportunidade para asentar dunha vez a investigación desta materia en Galicia. De novo prevalecía a frustración. Por fin no ano 1980 créase a cátedra de Arqueoloxía, da que será o seu primeiro titular o Profesor Dr. José Mª Luzón Nogué, quen ocupara xa a praza de Profesor Agregado, de 1976 a 1979. O Prof. Luzón desempeñará a cátedra até o ano 1983 no que se traslada a Madrid. O Prof. Luzón, entre outras accións será o impulsor do interesante e modélico traballo de campo realizado no Caurel en 1977, no que tamén participou o Prof. Acuña. En 1987, e previas oposicións, acada a cátedra de

Arqueoloxía da USC o Profesor Dr. Fernando Acuña Castroviejo, quen a ocupa até a súa xubilación no ano 2015. Será o derradeiro catedrático de Arqueoloxía da Universidade de Santiago de Compostela, por canto coa xubilación do seu titular, a cátedra amortízase. Non foron certamente moitos os anos que esta perdurou e, outra volta, a frustración acabará gañando a partida. Pon fin o noso amigo coa súa iubilatio a unha transcendente etapa da súa vida, consagrada á investigación e docencia da Arqueoloxía e disciplinas afíns, na Universidade de Santiago. A fría normativa burocrática así o dispón. Incorporarase agora a esa categoría de Catedráticos ad Honorem que lle dan lustre a toda Universidade. Sempre gustou de dicir que fora un home privilexiado. E isto en razón de ter coñecido e colaborado con distinguidos persoeiros que viviron por e para Galicia, reivindicando a súa peculiar personalidade colectiva de pobo; que estudaron con habelencia o seu país, as súas xentes, o seu decorrer histórico e defenderon a súa identidade comunal; e de por parte exerceron de mestres gratuítos, que con manifesta satisfacción ensinaron e compartiron os seus saberes e experiencias cos que tivemos a ventura de coñecerlos. Honra ao noso homenaxeado esta súa gratitude.

Non quixera pasar por alto a dedicación e entrega a Galicia do Profesor Acuña Castroviejo, que vai máis alá do estritamente profesoral, do seu labor no eido da arqueoloxía e da investigación do pasado histórico de noso. Como cidadán consecuente é manifesto o seu compromiso co país como realidade sociopolítica e con toda manifestación a prol da súa singular cultura, participando nas iniciativas que teñan por obxecto un mellor coñecemento desa súa realidade socio política e cultural. Nesta dimensión compre citar a súa implicación en diversas institucións, como a creación do Museo do Pobo Galego, do que é vicepresidente do seu

Padroado, a súa pertenza ás Fundacións Castelao e Pedrón de Ouro, á Real Academia Galega ou á Real Academia de Belas Artes, etc.

Era o noso homenaxeado un valedor das relacións entre os investigadores portugueses e galegos no campo da Arqueoloxía. Relación que, nesta e outras materias, asenta nunha dilatada tradición, presente xa no século XIX e que acadou relevo na primeira metade do século XX en particular nos tempos do Seminario de Estudos Galegos (1923-1936). Da mencionada institución foron socios persoeiros como Leite de Vasconcelhos, Mendes Corrêa, Serpa Pinto, Alves Pereira, Castro Pires de Lima, Santos Júnior... O Seminario mantería intercambios con universidades, museos e institucións portuguesas como a Facultade de Ciéncias de Porto, Biblioteca Nacional de Lisboa, Sociedade Martíns Sarmiento, Sociedade de Antropologia e Etnografía do Porto, Instituto Histórico do Minho... Intercambios de publicacións, asistencia a congresos e reunións científicas, cumprían un destacado papel, dando lugar a unha proveitosa colaboración institucional, como se desprende da celebración da Semana Cultural Galega de Porto, entre os días 31 de marzo e 6 de abril de 1935, en cuxa organización, xunto coas Universidades de Porto e Santiago, tivo un importante papel o Seminario de Estudos Galegos e na que interviñeron destacados investigadores e profesores das nomeadas Universidades de Porto e Santiago e do SEG; semana cultural que tería inmediata continuidade nunha Semana Cultural Portuguesa en Galicia, a celebrar no mes de xullo de 1936, e que o alzamento militar de Franco imposibilitou.

Relacións que proseguiron até o momento actual, se ben con distinta intensidade e segundo épocas. Así o Congreso realizado en Santiago en 1935, polas Asociacións Portuguesa e Española para el Progreso de las Ciencias de Antropoloxía e Etnoloxía, como algúns outros congresos e reunións científicas, en

Portugal e Galicia; sirvan de exemplo a Primeira e Segunda Asambleas Lusitano-Galaicas, celebradas respectivamente en Braga no 1955 e na Coruña en 1961 (5).

E xa en momentos máis recentes, preciso é subliñar o importante cometido que desempeñaron no mantemento destes vínculos Portugal-Galicia no campo da arqueoloxía, os Profesores, xa desaparecidos, Carlos Alberto Ferreira de Almeida e Gerardo Pereira Menaut, das Universidades de Porto e Santiago, quen foron elo esencial na súa afirmación.

Nesta persoal e fraterna semblanza quero evocar, con señardade aos dous preclaros profesores arriba citados, que xa son tempo, personalidades relevantes que foron na investigación da arqueoloxía e da historia antiga. Coñecín ao primeiro da man do Dr. Bouza Brey, nas terras de Maia, nos comezos dos anos setenta do pasado século; co segundo a amizade comezou xa nos estudos primarios, en Compostela. A pegada do saber profesional de ambos os dous é xa un referente no estudo daquelas disciplinas e o baleiro que as súas mortes nos deixan, ha ser difícil de cubrir. Fica indeleble a súa lembranza. Perduran con forza na memoria os recordos de congresos e encontros ou das visitas a xacementos arqueolóxicos, que fixemos cos citados e con Teresa Soeiro, Fernando Acuña e Francisco Calo, gozando da hospitalidade do Portugal amigo, hoxe para algún de nós un Portugal de todas as nostalxias.

O contacto do Profesor Acuña Castroviejo coa arqueoloxía e cos arqueólogos portugueses remóntase ao comezo dos anos setenta do pasado século, cando coñece por F. Bouza Brey ao Prof. Carlos Alberto Ferreira de Almeida. Esta inicial conexión irá conformando o interese do noso autor polos vínculos e intercambios académicos no mundo da arqueoloxía que de vello existiron entre aquí e alén Miño, así como pola súa continuidade,

interese que debeu co tempo nun persoal compromiso, que non deixou de cumprir.

Este seu empeño na procura do intercambio e colaboración entre os arqueólogos e as institucións docentes de Portugal e Galicia, así como os seus estudos arqueolóxicos, farano merecente da homenaxe que lle rendeu a Facultade de Letras da Universidade de Porto o día 27 de novembro de 2015, recoñecendo a súa contribución ao estreitamento deses vínculos verbo da investigación arqueolóxica, organizando ou participando en congresos, seminarios, palestras, teses de doutoramento, escavacións, ou publicacións ao longo de abondo anos. Todo un senlleiro e frutífero traballo, mantido ao longo de abondos anos xunto co recordado Prof. Dr. Carlos Alberto Ferreira de Almeida, e outros destacados colegas portugueses e galegos.

O 20 de xuño do 2015 os seus alumnos, discípulos, docentes e amigos, ofreceránlle en Compostela un afectuoso e sentido homenaxe. Non transcorrerán moitos días até que lle foi diagnosticada a súa doenza que enfrontou con enteireza e sen renunciar a concluír os traballos que andaba a preparar.

Na altura da homenaxe na universidade do Porto, a saúde do noso autor era xa delicada. Ao xubilarse, en setembro de 2015, o prof. Acuña Castroviejo, como outros moitos docentes universitarios, ten que someterse ao ditado da burocracia establecida, abandonando o seu lugar de traballo no vello caserón da Facultade de Xeografía e Historia da USC, na que ingresara en 1963 e na que habería desenvolver toda a súa carreira claustral.

De seguido apousenta nun despacho no MPG; aos poucos e con afán –eu diría que con máis intensión– foi recadando e enfiando datos daqueles, até armar o seu estudo, dando remate a algúns dos artigos que tiña entre mans.

Un especial empeño poñerá na investigación na que viña matinando dende había tempo: o estudo da

figura do seu bisavó D. Ricardo Blanco-Cicerón Núñez, un dos máis xenuínos mecenas e coleccionistas da Galicia de finais do século XIX e principios do XX e do fondo documental por el compilado, traballo que constituíu o núcleo do seu discurso de ingreso na Real Academia Galega de Belas Artes en 2013.

No día a día aplicouse en ordenar e clasificar a voluminosa e sobranceira documentación que integra o fondo devandito, hoxe depositado no MPG. Unha documentación de sumo relevo e imprescindible para o coñecemento e evolución da arqueoloxía e do interesante papel dos coleccionistas en Galicia, con abundosa correspondencia verbo das relacións e contactos establecidos cos máis sobresaíntes coleccionistas e arqueólogos europeos de finais do século XIX e de comezos do XX, de Portugal, Gran Bretaña ou Francia.

Este traballo contaba xa con dúas achegas previas; a primeira, o libro *Olladas dunha época*. Fotografías do Fondo Blanco-Cicerón, publicado con Belén Sáenz-Chas Díaz e Mª Reis Camiña Castro (MPG, 2009), cun apunte biográfico de Blanco-Cicerón e un compendio fotográfico do excelente fondo do coleccionista. E a segunda, o traballo, aínda inédito, *Noticias de Arqueología en el fondo del coleccionista D. R. Blanco-Cicerón (siglo XIX-XX)*, que firma coa Prof. Dra. Raquel Casal García.

Desafortunadamente, a esta investigación na que puxo tanta paixón non puido darlle cabo.

Na urdidoira tiña o noso autor, un interesante artigo relativo ao Hércules de Santa Trega, sendo o primeiro ao que deu cimo no seu novo despacho do MPG, traballo que verá a luz proximamente no nº 10 da Revista ADRA, das socias e socios do MPG. Céntrase aquel no achado no citado castro, arredor do ano 1860, dunha estatuíña de Hércules, da que indaga o seu percorrido e viravoltas dende a descuberta até o seu ingreso, primeiro na colección

Blanco-Cicerón, e logo no Museo do Trega, así como as circunstancias, aínda sen clarexar, que rodearon o seu roubo. Mais o núcleo do artigo constitúe, xunto coa relectura das distintas campañas de escavacións realizadas naquel importante xacemento, unha precisa e moi necesaria revisión historiográfica do acontecido no mesmo entre os anos 1860 e 2015, intentando facer unha síntese dos nosos coñecementos, así como dos problemas que aínda existen e as perspectivas futuras; artigo que quere ser contribución a unha historia da arqueoloxía galega.

Deixou rematado tamén o estudo sobre dunha urna cineraria romana de vidro e chumbo, atopada preto da cidade de Astorga, no ano 1888. Urna funeraria que pertenceu á colección Blanco-Cicerón, e que actualmente se encontra depositada no Museo Arqueolóxico de San Antón de A Coruña.

Acompaña ao estudo da urna un apéndice coas cartas remitidas polo erudito D. Marcelo Macías a D. Ricardo Blanco-Cicerón, e un texto sobor da urna, do propio D. Marcelo Macías. Este artigo publicouse no nº 38 do Anuario Brigantino, de 2015.

A asistencia á homenaxe do Porto, sería a derradeira visita ao seu Portugal amigo. Esa parte substancial da antiga Gallaecia, da que tanto gustou, e á que tiña que achegarse de cando en vez, levado quizais pola saudade.

Precisaba pisar aquela terra, coa que idealmente estaba irmandado, camiñar as súas rúas, e mesmo perderse nelas tras dalgunha aporía, nas que o noso grande e recordado amigo, o Carlos Alberto Ferreira de Almeida, era verdadeiro magister ou rebuscar nas librerías de vello, para dar con algunha rara edición que faltaba na súa biblioteca; e como non, visitar as súas baiucas e casas de pasto, na procura dun bo queixo da Serra e render o anual e obrigado tributo á Señora dos ríos.

Arestora entristécennos os anos que se foron e os

recordos acoden silandeiros a facer máis presentes os tempos e as ausencias.

Tempos nos que con xuvenil ánimo iniciamos unha andadura que nos deparou o ter coñecido a quen foron senlleiros membros dunhas ilustres xeracións, uns homes que se entregaron ao estudo da realidade de noso, das singulares manifestacións do seu xenuíno e rico acerbo cultural, atendendo á formación de investigadores e á divulgación do resultado dos seus traballos. Con eles camiñamos, tentando seguir o ronsel do SEG que eles ergueron. Anos nos que tripamos con entusiasmo esta nosa terra, buscando, no albear, “aquela fror remota das orixes”. Procurámola nas mámoas e nos castros, nos gravados rupestres, no lendario dos moimentos, e no ricaz folklore... E agora meu amigo, neste amargo tránsito volven nidias á memoria aquelas xeiras que comezaron nos castros de Lavacolla e Texexe, e nos levaron ás terras do Incio, do Barbanza e Rianxo, de Xallas e Soneira, do Adro Vello do Grove, de Argalo e a Limia, da Terra de Montes... É agora meu amigo, cando aflúen saudosos os recordos...

E así fomos atesourando na lembranza os nosos momentos máis queridos.

O seu legado ao Museo do Pobo Galego

Non quixera concluír este texto sen mencionar o compromiso do Prof. Acuña Castroviejo co Museo do Pobo Galego, do que era Vicepresidente do Padroado. El foi un dos impulsores do inicial proxecto, participando activamente nas iniciativas e traballos encarreirados a facer realidade un xa vello soño que comezou a agromar en Compostela, nos aurais tempos do Seminario de Estudos Galegos e que a barbarie de 1936 tallou abruptamente. A fidelidade, e o respecto, do noso recordado compañeiro ao Museo do Pobo Galego foi exemplar. A súa inicial preparación no Instituto Padre Sarmiento, a carón do mestre Fermín Bouza Brey e

dalgúns outros significados membros que foran do SEG –a nosa mellor institución de cultura, en verbas de Castelao–, deixarían firme pegada no noso amigo, para quen o MPG tiña que mirarse neste seu referente e no seu ronsel. Un referente no que o compromiso con Galicia e o estudo da súa identidade e personalidade colectiva, foron liñas fundamentais nas súas actividades, nas que por riba do individualismo, primaba o traballo colectivo, en equipo e multidisciplinar.

Dende os comezos do MPG foi doando ao mesmo libros da súa notable biblioteca, entregas que se incrementaron nos últimos anos, así como pezas de numismática romana e medallística do século XVIII e XIX e algúns restos arqueolóxicos da romanización. Tralo seu pasamento ingresou no MPG a súa biblioteca, centrada na Arqueoloxía Clásica, Epigrafía e Numismática, xunto co seu arquivo profesional, fotografías, correspondencia, etc., que viñeron enriquecer os fondos do Museo. O legado inclúe así mesmo placas, medallas e figuras conmemorativas dos premios e homenaxes por el recibidos e unha colección de cadros, gravados e esculturas de artistas galegos, Laxeiro, Luís Seoane, X.M. Tomé, Arturo Baltar, Enrique Ortiz. Arestora o Profesor Fernando Acuña é parte xa dese grupo de persoeiros fundadores do MPG que foron quen de poñer a andar aquel vello anhelado, frustrado en máis dunha ocasión.

*Andamos a seguir a xeira aquela
audaz e luminosa,
Chea de espranza e sol, que deu
comezo]
nos castros de Texexe e Lavacolla,
nos penedos riscados de misterio,
no silencio daquelas seráns mornas
con algún sino que soaba ó lonxe
rachando a paz das horas,*

*namentres que dos vals xurdían lenes
as nosas sagras sombras:
Rosalía e Cuevillas dianteiros
das outras precursoras...
¡A cencia e a poesía
saudando a nosa aurora!*

F.B.B. 1968.

Vita mortuorum in memoria vivorum est posita.

1 Estrofa inicial da poesía de F. Bouza Brey “Aos mozos arqueólogos de Galiza en Compostela”, dedicada a Xosé Carro Otero, Fernando Acuña Castroviejo, Carlos García Martínez e Xosé M. González Reboredo.

2 Este texto foi, en parte, publicado no volume XXXVI da revista Portvgalia, monográfico da homenaxe que a Facultade de Letras da Universidade do Porto tributou ao Prof. Dr. Acuña Castroviejo en novembro de 2015

3 Portugalia, Rev. da Facultade de Letras, da Universidade de Porto, 2014

4 Ambos os dous escavarán no Castro de Troña, publicando os resultados, e o primeiro dedicará

unha monografía ao estudo dos vasos campaniformes da colección La Iglesia achados nas Pontes de García Rodríguez.

5 Primera y segunda asambleas Lusitano-Gallega. Actas y Comunicaciones. Real Academia Gallega, 1967.

IN MEMORIAM FERNANDO ACUÑA

RAQUEL CASAL GARCÍA
UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA

O profesor Acuña Castroviejo, o entrañable amigo Fernando, marchou antes de tempo. A barca de Caronte non quixo esperar máis... Dada a inmediatez do evento, 13 de setembro, resúltame difícil bosquejar unhas liñas de homenaxe á súa persoa, mais o 'officium amicitiae' obriga, por riba da dor que me embarga.

Compartín con Fernando múltiples aventuras humanas e académicas como acompañante fiel durante case medio século. Fernando Acuña Castroviejo (Compostela, 1945-2016) foi un dos máis queridos profesores da USC. Nesta Universidade formouse (1963-1968) e no curso posterior á súa licenciatura en Filosofía e Letras, sección de Historia, foi contratado como profesor interino da área de Arqueoloxía para traballar co recentemente chegado profesor Agregado de Arqueoloxía don Alberto Balil Illana a quen, xunto con Fermín Bouza Brey e Carlos Alberto Ferreira de Almeida, considerou os seus mestres.

Da man de Balil, iniciou a súa formación no mundo clásico con estadias en Berlín e sobre todo en Roma onde o cativou a obra do grande arqueólogo de fama mundial Ranuccio Bianchi Bandinelli, a quen

mencionaba en todas as súas clases. En 1973, coa súa tese doutoral Galicia romana: artes plásticas inicia un cursus honorum que culmina coa obtención da cátedra de Arqueoloxía, Epigrafía e Numismática, en 1987, e co nomeamento de Académico numerario da Real Academia Galega de Belas Artes 'Nosa Señora do Rosario' en 2013.

As súas primeiras experiencias no campo da Arqueoloxía e a súa inxente bibliografía figuran recollidas na revista Portugalia¹, que edita o departamento de Ciencias e Técnicas do Patrimonio, da Facultade de Letras da Universidade do Porto que, lle dedicou un volume co gallo da 'Homenagem a Fernando Acuña Castroviejo' pola súa xubilación o 27 de novembro de 2015. Recomendo a súa lectura para saber o moito que o profesor Acuña fixo pola historia do noso país.

Fai ben pouco, Fernando autodefiníase así: "...por razóns familiares, e cecais por iso, porque en moitos momentos da miña vida gostei ser un anticuario, unha persoa se cadra decimonónica, un certo romántico con gusto polas antigüidades no senso amplo pero, naturalmente, utilizando o que, afortunadamente, os progresos da ciencia e a investigación actuais nos ofrecen"².

Como profesor universitario, salientou a súa singular

capacidade pedagóxica. Soubo arrastrar por centos a alumnos e alumnas á investigación do pasado de Galicia. Feito que queda reflectido nas múltiples teses doutorais, e de tesinas de licenciatura, traballos de investigación de terceiro ciclo e dos actuais másteres e innumerables traballos de curso que dirixiu e que gardaba celosamente porque, a Fernando, non lle gustaba tirar nada, todo adquiría valor, tiña andeis e andeis desbordadas con eses documentos. Só no último ano, na obriga de abandonar o seu despacho na Facultade por xubilación, tivo que destruílos xunto con miles de lembranzas acumuladas en 47 anos de vida activa como docente.

Consciente do seu deber de servizo, non se subtraeu á chamada da súa Alma Mater desempeñando coa súa impar auctoritas distintas responsabilidades como a dirección do Departamento de Historia I (antes de Prehistoria, Arqueoloxía, Historia Antiga e Ciencias e Técnicas Historiográficas), cargo que alternamos ambos dende a creación de departamentos universitarios (1986) ata case a súa desaparición³. Tamén a dirección e xestión da revista GALLAECIA, só el e eu sabemos a cantidade de escollos que tivemos que saltar para mantela activa durante todos estes anos, deixándoa transformada, a teor dos novos tempos, en revista dixital, cousa que a Fernando, como todos sabedes, non lle gustaba moito, “onde estea o papel que se saquen os ordenadores”, pero os tempos mandan.

Fernando Acuña tamén foi un adiantado ao seu tempo cando nos anos 80 do século pasado, xestionou un acordo coa Universidade de Lodz (Polonia), polo cal, durante anos, houbo intercambio de saberes arqueolóxicos grazas aos moitos alumnos e algúns profesores que puidemos gozar da magnífica biblioteca daquel centro e aprender avances en técnicas de escavación que aínda non

chegaran ao noso país. Os polacos tamén fixeron estadias na nosa Universidade e participaron activamente nas escavacións do castro da Graña en Melide, onde formaron unha irmandade coas xentes que perdura nos nosos días.

A súa querenza polo norte de Portugal é de todos coñecida: “Comprendín moi cedo que entre Galicia e Portugal non existía un limes, unha fronteira que separase os dous territorios senón que existía unha unidade, nunca uniformidade, plasmada dende as orixes ata polo menos o século XII, que esencialmente sería o meu campo de estudo”⁴.

As súas relacións cos profesores arqueólogos de Portugal foi intensa e constante ao longo da súa vida. Asistiu a congresos e reunións científicas e impartiu seminarios e conferencias nas Universidades do Minho, Porto, Coimbra. Foi membro de múltiples xurados (júris) de probas académicas, apadriñou o catedrático e director do Instituto de Arqueologia da Facultade de Letras da Universidade de Coimbra, Jorge Alarçao, no seu nomeamento como Doutor Honoris Causa pola USC. En contrapartida, os alumnos de Santiago puideron escoitar os colegas do sur do Minho multitude de veces, nos cursos de doutoramento, en seminarios e conferencias e, por suposto, asistir ás escavacións que se facían en Portugal, cando en Galicia non era posible facelo.

Foi membro do claustro universitario (vinte anos), de Comisións de Estatutos e de Normalización Lingüística, da comisión de Bibliotecas e o encargado permanente de ter ao día os fondos bibliográficos de Prehistoria e Arqueoloxía da nosa Facultade, cos conseguíntes cabreos e protestas cando as autoridades académicas trataban de recortar estes fondos. Fernando coñecía a biblioteca da Facultade mellor que ninguén, e todos sabíamos

a quen acudir cando necesitabamos saber onde podíamos atopar tal artigo, sabía a revista, o ano e, por suposto, a sinatura. Outro dos labores de servizo, nunca recoñecido de xeito expreso, que o profesor Acuña realizou no Departamento foi a de fiel coidador da colección arqueolóxica que alí se garda, non sei por canto tempo, xa que o que nunca conseguimos, e tentámolo reiteradamente, foi darlle un carácter oficial de colección arqueolóxica e polo tanto, poder ter fondos económicos para tratala como se merece. Só polo amor e dedicación de Fernando mantívose activa e en uso, tanto para realizar traballos de curso e teses, como para clases prácticas e como expoñente das doazóns de persoeiros como Santiago de la Iglesia, Federico Maciñeira, ou a colección Viqueira. Por desgraza, a colección nunca espertou o interese da maior parte dos nosos compañeiros de Departamento.

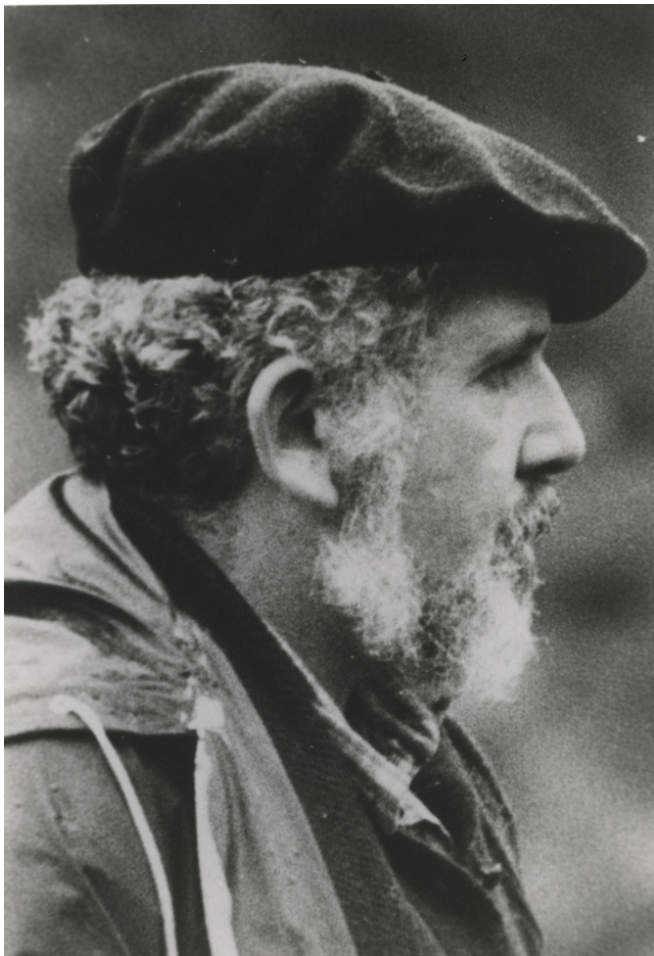
Mención especial merece a súa actividade fóra das aulas, as viaxes arqueolóxicas que, dende os tempos nos que a Universidade dispoñía de autobús propio, organizaba para o alumnado, creo que non quedou ningunha promoción sen a súa viaxe, por toda Galicia, España e Portugal; visitamos lugares arqueolóxicos aos que, en moitas ocasións, tiñamos que acceder camiñando varios quilómetros e nos que nunca faltaban as estupendas “paradas técnicas” que o profesor Acuña coñecía en todas as rutas polas que circulabamos. A finais do século XX (1996-2013) demos o gran salto de organizar viaxes para coñecer o vasto Imperio Romano e os seus antecedentes, Italia (Roma, a Toscana, a Campania, Sicilia), Grecia (Atenas, Micenas, Creta), Turquía (Mileto, Didyma, Pérgamo, Troia e Istambul; nunha segunda viaxe percorremos a Capadocia, Ankara, Hattusa, Yazilikaya, Hierápolis), Marrocos (Lixus, Volubilis, Cotta, Thamusida), Libia (Trípoli, Leptis Magna, Sabrata, Apollonia, Cirene), Siria (Ugarit/Ras Shamra, Palmira, Ebla, Bosra), Tunisia (Cartago,

Bulla Regia, Tabarka, Dougga, Thuburbo Majus, Sousse, O-Jem), Xordania (a cidade romana de Jerash e a espectacular Petra, berce dos nabateos), Romanía (Sarmizegetusa, antiga capital dacia, Ulpia Traiana, Alba Iulia), Croacia (a Dalmacia romana, Dubrovnik Narona, Split, Púa). Aqueles que nos acompañaron, alumnado, arqueólogos e profesores, poden dar fe do moito que aprendemos e gardamos un recordo indeleble xunto coas miles de fotografías que todos fixemos.

Co gallo do 6º Congreso Internacional de Estudos Galegos que se celebrou na Universidade da Habana, na Cátedra de cultura galega da Facultade de Artes e Letras en abril do 2000, cumpriu outro desexo vital, visitar a patria do seu admirado Comandante Fidel e dos seus cantantes preferidos Silvio Rodríguez e Pablo Milanés, fun testemuña da súa emoción e goce.

Máis aló da nosa relación profesional e das nosas coincidencias intelectuais, Fernando era unha personaxe divertida, xenerosa, conversadora e amante dos nobres praceres da vida. Foi un home docto, un espírito independente e un profesional magnífico. En suma, un compañeiro sen tacha. Era un señor, un catedrático ao vello estilo, desa xente cun nivel de educación e calidade humana tan pouco frecuente na actualidade. Deixa unha obra e uns recordos tras de si que o farán perdurar por sempre.

Quero rematar cun texto de Cicerón, filósofo da amizade, que con motivo da homenaxe que lle brindou a Universidade de Porto incluín nunha breve intervención que me permitiron adicarlle os colegas portugueses e da que me queda a satisfacción de terllo dito en vida: “Se queremos ver o noso propio rostro, non temos máis remedio que mirarnos nun espello. Do mesmo xeito, se

Fernando Acuña Castroviejo, en 1990

- 1 Soeiro, Teresa – Fernando Acuña Castroviejo: mosaico biobibliográfico, Portugalia, Nova Série, vol. 36, Porto, DCTP-FLUP, 2015, pp. 7-26; García Martínez, Carlos – Pre-historia dun arqueólogo, Portugalia, Nova Série, vol. 36, Porto, DCTP-FLUP, 2015, pp. 27-33.
- 2 Acuña Castroviejo, F. O coleccionismo en Galicia entre finais do século XIX e principios do XX: Ricardo Blanco Cicerón e o seu legado. Discurso de ingreso na R.A.B. A. Santiago de Compostela 2013. Pág.17.
- 3 Neste ano 2016 a USC. decidiu reducir departamentos e froito desa remodelación a Titulación de Historia, que tiña tres departamentos, quedou reducida a un só, denominado á súa vez Departamento Historia. Está visto que a Historia non ten futuro na nosa comunidade.
- 4 Verbas pronunciadas polo Doutor F. Acuña na resposta á recente homenaxe da universidade de Porto.

NOTA: Artigo publicado na revista GALLÆCIA 34: 5-8
• 2015 • ISSN: 0211-8653

desexamos descubrirmos, entendernos, ata querernos a nós mesmos, porque somos dignos e decentes, habemos de mirarnos nun amigo, porque o amigo é - como dicimos- outro eu". Nesa identidade, nesa case única e ideal memoria da singular amizade, a súa lembranza está viva para min mentres poida alentar no meu tempo ese tempo seu que se nos escapou. A memoria, "o máis necesario da vida".

Fernando agradeceu a homenaxe dicindo: "esta homenaxe que para min significa que, nesta altura, ou meu cursus honorum conclúa, polo de agora, cunha consecratio e non cunha damnatio memoriae?".

Santiago, a 27 de setembro de 2016

FERNANDO ACUÑA CASTROVIEJO: MOSAICO BIOBIBLIOGRÁFICO

TERESA SOEIRO

UNIVERSIDADE DO PORTO - FACULDADE DE LETRAS / CITCEM

Fernando Acuña Castroviejo é natural de Santiago de Compostela, onde nasceu a 10 de Abril de 1945, sendo seus pais Dario Acuña Lagos, médico, e Ana Maria Castroviejo Blanco Cicerón.

Frequentou o ensino básico no Instituto de Pontevedra e o secundário e pré-universitário no Colégio Minerva de Santiago de Compostela. De seguida, ingressa na universidade pública desta cidade. Depois de, por um ano, ter tentado a carreira de ciências, manifesto equívoco alimentado pela tradição paterna, assume a sua vocação e inscreve-se em 1963 na licenciatura em Filosofia e Letras, secção de História, curso que termina em 1968, com a apresentação da dissertação **Yacimientos arqueológicos pre-romanos del Ayuntamiento de Santiago de Compostela**.

Lembremos porém que, em meados da década de sessenta do século XX, como o próprio e outros investigadores galegos da sua geração repetidamente testemunharam, o interesse e a formação em arqueologia, geral e sobretudo da Galiza, não se fazia tanto na Universidade, como no Instituto de Estudos Galegos «Padre Sarmiento» (criado em 1943), onde pontificavam os membros do prestigiado Seminário de Estudos Galegos, anterior

à guerra civil, que o franquismo extinguiu. Coube a Fermín Bouza Brey a tarefa de congregar jovens motivados para o estudo da arqueologia (Fernando Acuña, M. Carlos García Martínez, J. M. Gonzalez Reboredo, J. Carro Otero e J. M. Vázquez Varela), que formaram, sob sua orientação, em 1967, a Sección de Prehistoria e Arqueología. Neste enquadramento vieram a ser realizados os primeiros projectos de investigação em que Fernando Acuña participou, precedidos por breve incursão, em 1966, no sítio medieval da Rocha Forte, em companhia de Manuel Carlos García Martínez, Gerardo Pereira Menaut e Mauro Fernández Rodríguez:

1966-67 Excavación da necrópolis megalítica de Montouto (Teo, A Coruña) (em col. Manuel Carlos García Martínez e José Manuel González Reboredo);
1968 Prospecciones arqueológicas na comarca do Incio (Lugo) (integrado na equipa do Instituto Padre Sarmiento);
1968 Prospección no conselho de Santiago de Compostela, que serviu de base para a tese de licenciatura;
1969 Necrópolis megalítica de Bexo (Asados-Rianxo, A Coruña) (em col. Manuel Carlos García Martínez e uma equipa do Instituto Padre Sarmiento).

As publicações do final dos anos sessenta expressam esta mesma cumplicidade.

Coincidiu o impulso antes referido com a chegada à Universidade de Santiago de Compostela de Alberto Balil, um especialista com sólida formação internacional, que ocupava, pela primeira vez, a vaga expressamente dedicada ao ensino e investigação em arqueologia. Representando este novo docente uma diferenciadora mais-valia de modernidade científica, de imediato foi escolhido para orientador preferencial da tese de licenciatura do nosso homenageado.

Entre 1968 e 1975, Fernando Acuña desempenhou o cargo de professor interino da área de arqueologia da mesma Faculdade de Filosofia e Letras, onde obteve, em 1973, o doutoramento em História, com a tese **Galicia romana: artes plásticas**, também dirigida por Alberto Balil. Com este mestre inicia as escavações do Castro do Neixón, um projecto de longa duração, e a de Torres de Oeste, nem por isso deixando as iniciativas da Sección de Prehistoria e Arqueología do Instituto Padre Sarmiento, instituição a partir da qual se fez, então, a reprogramação da investigação em Arqueologia na Galiza:

1970-1973, 75-76, 80-81 Excavaciones en el Castro de O Neixón (Cespón, Boiro, A Coruña), subvencionado pelo Ministério de Cultura;

1970-1972 Escavación no yacimiento romano y altomedieval de las Torres de Oeste. (Catoira, Pontevedra), subvencionado pelo Ministério de Cultura.

1973-75 Prospección na Terra de Montes, Pontevedra (em col. Manuel Carlos García Martínez e uma equipa do Instituto Padre Sarmiento)

Usufruiu das seguintes bolsas:

1969 Bolsa de iniciação à investigação, em Espanha (Fundación Barrié);

1970 Bolsa do Ministero degli Affari Esteri de Itália;

1972 Bolsa para estadia na Escuela Española de Historia y Arqueología em Roma (CSIC);

1976 Bolsa de média duração no Goethe-Institut de Prien (Baviera-Alemanha);

1977 Estadia em Bonn (Deutscher Akademischer Austauschdienst - Archäologisches Institut).

Estes anos de formação serão aqueles em que vai percorrer as difíceis estradas do norte de Portugal, para conhecer os sítios arqueológicos e as colecções dos museus. Por então, Carlos Alberto Ferreira de Almeida já fazia o percurso simétrico, frequentava regularmente a Galiza, conhecia a anterior geração de arqueólogos e etnógrafos e firmou com Carlos García Martínez e Fernando Acuña uma amizade para sempre. Este estará presente, com comunicação, em companhia de Alberto Balil e outros colegas do Instituto Padre Sarmiento, no II Congresso Nacional de Arqueologia (Coimbra 1970) e no III Congresso, que teve lugar no Porto, em 1973.

Prosseguiu a carreira académica sempre na Universidade de Santiago de Compostela, que em 1975 desmembrara a Faculdade de Filosofia e Letras em três escolas, surgindo assim a Faculdade de Xeografía e Historia, onde passou a adjunto numerário de arqueologia, epigrafia e numismática, de 1976 a 1985, e a titular em 1986, ganhando a cátedra em 1987. É como Catedrático de Arqueología do Departamento de Historia I da Faculdade de Xeografía e Historia da Universidade de Santiago de Compostela que atinge a jubilação em 2015.

Foi docente de arqueologia clássica, numismática e epigrafia, e ainda de história antiga na licenciatura em História e na de Historia da Arte. Leccionou as mesmas áreas nos cursos de doutoramento e mais recentemente no Master de Arqueologia e Ciências da Antiguidade.

Desempenhou o cargo de Director do

Departamento de Historia I de 1986 a 1995, 2003 a 2007 e em 2014. Foi presidente da Comissão de Doutoramento (1994-95), membro do claustro universitário (1990 a 2010) e integrou as suas Comissões de Estatutos e de Normalização Linguística. Membro da Junta da Faculdade por inerência, fez parte da comissão permanente em diversos períodos, bem assim como da comissão de Biblioteca - onde prestou relevante serviço a toda a comunidade científica da especialidade pela permanente actualização do fundo de Arqueologia. Estudou e promoveu a colecção de bens arqueológicos da Faculdade, para a qual chegou mesmo a adquirir, a um antiquário de Lugo, o marco miliário romano exposto no claustro. Em 2002/03 foi convidado para proferir a lição de abertura do ano lectivo.

Ao longo da carreira, orientou teses de licenciatura e doutoramento e tomou parte em diversos júris de provas académicas e de concursos, em Espanha e Portugal. Foi padrinho no Doutoramento Honoris Causa de Jorge de Alarcão na Universidade de Santiago de Compostela, em 1996.

Desde a década de oitenta obteve bolsas em:

1984 Bolsa no Deutsches Archäologische Institut de Berlim;

1987-89 Bolsas ao abrigo do convénio interuniversitário, em Lodz (Polónia);

1998 Bolsa de média duração em Roma, atribuída pela Xunta de Galicia.

Dirigiu ou colaborou nos seguintes projectos de investigação:

1981 Excavación, consolidación y reconstrucción del Dolmen de Argalo (Noia, A Coruña), Concello de Noia (em col. Manuel Carlos García Martínez);

1982 Catálogo de Castros: Provincia de A Coruña,

Diputación Provincial (equipa do USC);

1983 Excavación de urgência no Castro Real (Boimorto, A Coruña), Consellería de Cultura, Xunta de Galicia;

1984-1985 Proyecto Interprovincial de Prospección e Catalogación de Galicia (Ajuntamento de Santiago), Consellería de Cultura, Xunta de Galicia;

1984 Estudio Histórico-Arqueológico del sector central de la meridiana gallega, Autopistas del Atlántico;

1987 La ocupación del espacio en el Valle del río Furelos (Toques, Terra de Melide), Consellería de Cultura, Xunta de Galicia (em col. Gonzalo Mejide e uma equipa da Universidade de Lodz);

1994 Corpus Artis Gallaeciae (XUGA 21001B94);

1996 Poblamiento castreño en Galicia:

Asentamientos e urbanismo (XUGA 21001B96);

Proxecto de intervención arqueolóxica no xacemento de Sandiás (Ourense) (1996/CE190);

1999 Levantamento planimétrico do xacemento de Castromiñán (Fisterra), Consellería de Cultura;

2002 Proyecto Arqueológico de la Fortaleza de Rocha Forte, Concello de Santiago (CJ102A 2002/200-O) (em col. Raquel Casal García);

2002 Excavaciones na Cova do Rei Cintolo, Concello de Mondoñedo (em col. Rosa Villar);

Excavaciones no Castro de Zoñán, Concello de Mondoñedo (em col. Abel Vigo);

2005 Proxecto de traballos de limpeza, topografía e prospección arqueolóxica intensiva e exhaustiva do castro de Moreira (Fonsagrada, Lugo) (CJ 102A 2005/568-O) (em col. Raquel Casal García);

2007 Estudo histórico-arqueolóxico do Concello de Valga (2007/CI541-1) (em col. Raquel Casal García).

Participou em outros projectos levados a cabo a partir da Faculdade, como o de O Caurel (Lugo), dirigido por José Maria Luzón (1978-79). Escavou no Castro de Henayo (Alegria, Álava), sob a direcção de Armando Llanos.

Também desde 1978 que tomou parte nas escavações arqueológicas de Carlos Alberto Ferreira de Almeida, primeiro no Castro de Monte Mozinho (Penafiel), onde chegou nesse ano com Francisco Calo Lourido e, imediatamente depois, novamente em conjunto, no Castro de Santo Estevão da Facha (Ponte de Lima) e no Castelo de Faria (Barcelos). Esta equipa galaico-portuguesa (como lhe chamava Jordá Cerdá) seguiu em 1980 para as Astúrias, tendo participado nos trabalhos a decorrer no Castro de San Chuís (Pola de Allande), dirigidos por Francisco Jordá Cerdá.

O final da década de setenta e os anos oitenta foram também o tempo das viagens de estudo conjuntas e das reuniões científicas aquém e além Minho; sirvam de exemplo o I Seminário de Arqueologia do Noroeste (Guimarães 1979) e o II Seminário em Santiago de Compostela (1980), ou ainda o Colóquio Inter-universitário de Arqueologia do Noroeste, de 1983, no Porto, em homenagem a Rui de Serpa Pinto, um jovem e promissor cientista, sempre lembrado pela forma como, apesar da sua fugaz carreira, uniu várias gerações de investigadores da Galiza e do norte de Portugal.

Foi membro fundador do Instituto Cultural Galaico-Minhoto (1982), que realizou já diversos colóquios (Ponte do Lima 1981, Santiago de Compostela 1984, Viana do Castelo 1985, Lugo 1990, Braga 1994, Ourense 1996).

Porque os seus interesses científicos se centram na Galiza, mas não se confinam a esta, tanto presidiu ao XX Congreso Nacional de Arqueología, que teve lugar em Vigo (1993), foi membro do Comité Organizador do Colóquio Castrexos e romanos no Noroeste (Santiago 1997), de homenagem a Carlos Alberto Ferreira de Almeida, e do Comité Científico do Colóquio Internacional de Arqueologia Los Finisterres Atlánticos en la Antigüedad (Gijón 1995), como integrou o Comité Organizador do XIV CIAC - Congreso Internacional de Arqueologia Clássica

(Tarragona 1994), a Comissão Científica do X Colóquio Internacional da AIEMA - Associação Internacional para o Estudo do Mosaico Antigo (Conímbriga 2005), o Comité Científico do Primer Simposio Internacional sobre Málaga en la Antigüedad (2006) e organizou a VII Reunión de escultura romana en Hispania (Santiago de Compostela/Lugo 2011), dedicada à memória de Alberto Balil, entre outros eventos científicos, bem patenteados na bibliografia. Acorreu também a um número bem mais elevado de iniciativas similares, um pouco por toda a Hispânia e fora dela. Exerceu regularmente como conferencista em cursos de Verão, nomeadamente da Universidade de Oviedo, em Navia (1982), e na Universidade Menendez Pelayo, da Coruña. O estudo da história e defesa do património arqueológico da Galiza fê-lo merecer cedo a condição de académico correspondente da Real Academia Galega (1972). Já a dedicação às artes plásticas clássicas, área de eleição em todo o seu percurso de investigador, foi coroada pela mais recente admissão como académico numerário da Real Academia Galega de Belas Artes (2013). É membro do Comité Científico Espanhol do Corpus Signorum Imperii Romani (CSIR) e da Associação Internacional de Arqueologia Clássica (AIAC). Tem (ou teve) assento na Consellería de Cultura da Xunta de Galicia (desde 1994), Comisión Superior de Valoración de Bens Culturais de Interese para Galicia, Comisión Técnica de Arqueoloxía (1985-1986, 1989-1995), Comisión Territorial do Patrimonio Histórico Galego (Consellería de Cultura - Lugo, 1992-2007), Comisión Asesora do Patronato de Museo de Pontevedra en Arqueoloxía e Antropoloxía Cultural (1988), Padroado do Museo de Prehistoria e Arqueoloxía de Vilalba e Comisión Asesora da Cidade Histórica (Santiago, até 2009). Integra o comité redactorial das revistas Gallaecia, Brigantium, Larouco e Sémata; pertence ao

conselho assessor do Boletín Auriense e El Museo de Pontevedra, ao conselho consultor da Murguía, Revista Galega de Historia e à comissão científica do Boletín do Museo Provincial de Lugo, Férvedes. Portvgalia (U. Porto) e Revista de História da Arte (U.N.Lisboa).

O empenho na transmissão do saber e a reconhecida dedicação à causa pública fazem-no ser solicitado para inúmeras conferências e pregões de festas, ou a escrita de artigos e entrevistas de opinião inseridos em periódicos e outros meios de comunicação, bem como para a organização de eventos e júris de prémios como o Premio de Investigación “Xesús Ferro Couselo” (Concello de Valga, 1995-2011), Premio Vicente Risco, o Premio Xesús Taboada Chivite (Comarca de Verín) e as distinções atribuídas pelo patronato do Pedrón de Ouro.

Deixe propositadamente para o fim, pelo destaque que merece, o verdadeiro desígnio pátrio que é o projeto Museo do Pobo Galego, em prol do qual laboraram, desde início, os membros do velho Seminário de Estudos Galegos, mais toda a geração de Fernando Acuña, que nos anos sessenta deles recebeu o legado, com a honra e a obrigação de o preservar e ampliar. Membro fundador do Patronato do Museo do Pobo, instituído em 1976, desempenhou diversas cargos da Junta Rectora, sendo actualmente vice-presidente do Patronato.

No Museo, dirigido pelo amigo de juventude - Carlos García Martínez - e onde se congregam vontades pela Galiza; entre os livros da sua considerável biblioteca ou as obras de arte contemporânea que foi juntando; a perscrutar os papéis dos seus maiores para estudar a grande colecção privada de arte e arqueologia que foi a do bisavô Ricardo Blanco-Cicerón ou as recolhas feitas pelos intelectuais do ramo Castroviejo; a viajar pelo império outrora romano ou a percorrer os caminhos

da nossa terra que conhece como poucos; a apreciar o seu sangue feito vinho e as iguarias da gastronomia local, acompanhadas por um pouco de conversa amena, está sempre em casa, como também queremos que seja casa sua a Faculdade de Letras da Universidade do Porto, onde vem em múltiplas ocasiões participar em júris, eventos ou trabalhos de investigação, e na qual soube, desde há quase meio século, construir amizades.

Bibliografía:

1968

El castro de San Lorenzo de Pastor y su nuevo torques áureo. Cuadernos de Estudios Gallegos. Santiago de Compostela, vol. 23, p. 129-135 (em col. Manuel Carlos García Martínez e José Manuel González Reboredo).

Las mámoas del Montouto. Cuadernos de Estudios Gallegos. Santiago de Compostela, vol. 23, p. 5-15 (em col. Manuel Carlos García Martínez e José Manuel González Reboredo).

O modorro de San Pedro (Incio, Lugo). Cuadernos de Estudios Gallegos. Santiago de Compostela, vol. 23, p. 270-276 (em col. Manuel Carlos García Martínez).

Yacimientos arqueológicos pre-romanos del Ayuntamiento de Santiago de Compostela. Dissertação de licenciatura apresentada na Universidade de Santiago de Compostela (policopiado).

1969

El petroglifo del monte do río de Angueira (Luou, Teo). Cuadernos de Estudios Gallegos. Santiago de Compostela, vol. 24, p. 23-26.

O petroglifo de Castelo (Cangas do Morrazo). Boletín de la Real Academia Gallega. La Coruña, vol. 60, p. 236-239.

Los petroglifos del Monte Pedroso (Santiago). Cuadernos de Trabajos de la Escuela Española de

Historia e Arqueología en Roma. Roma, tomo 13, p. 11-18.

1969-70

Nueva ara romana de Parga (Lugo). Boletín de la Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos de Lugo. Lugo, vol. 8 p. 223-227.

1970

Carta prehistórica del término municipal de Santiago. Cuadernos de Estudios Gallegos. Santiago de Compostela, vol. 25, p. 255-266 (em colaboración Fermín Bouza Brey e os membros da Sección de Arqueoloxía e Prehistoria do Instituto de Estudios Gallegos Padre Sarmiento).

Cista y ajuar funerario de Atios (Porriño). Cuadernos de Estudios Gallegos. Santiago de Compostela, volume 25, paginas 20-36 (em colaboración José María Álvarez Blázquez e Manuel Carlos García Martínez).

Esquema de la Prehistoria Gallega. In Folleto de la 23 Exposición del Instituto de Estudios Gallegos Padre Sarmiento, Prehistoria de Galicia. Homenaje a D. Federico Maciñeira Pardo de Lama en el centenario de su nacimiento. Santiago de Compostela, p. 3-6.

1971

Ara, con texto métrico, de San Orente de Entines (Coruña). Emerita. Madrid, vol. 39, p. 345-361 (em col. Isidoro Millán).

Catro machados de bronce inéditos Cuadernos de Estudios Gallegos. Santiago de Compostela, vol. 26, p. 42-44.

Los Lares Viales en la Galicia romana. Actas: II Congreso Nacional de Arqueología. Coimbra, Junta Nacional de Educação, p. 353-357.

Noticias arqueológico-numismáticas del castro Lupario (Rois-Brión, La Coruña). Cuadernos de Estudios Gallegos. Santiago de Compostela, vol. 26, p. 265-277 (em col. Milagros Cavada Nieto).

1972

Los mosaicos de La Cigarrosa (Orense). Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología.

Valladolid, vol. 38, p. 468-476.

Sobre tres Minervas encontradas en Galicia.

Compostellanum. Santiago de Compostela, vol. 17, p. 17-22.

1973

Os balsamarios romanos de Gallaecia. Cuadernos de Estudios Gallegos. Santiago de Compostela, vol. 28, p. 181-187.

Los celtas en Galicia. Conocer España. Geografía y guía. Tomo 6 Galicia-Asturias-Provincias

Vascongadas. Pamplona, Salvat S.A. de Editores, p. 43-44.

Estudios sobre mosaicos romanos III. Studia Archaeologica 25. Santiago de Compostela, Facultad de Filosofía y Letras / Valladolid, Facultad de Filosofía y Letras (em col. X. Barral).

Galicia romana: artes plásticas. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela (tese de doutoramento apresentada na Universidade de Santiago de Compostela, policopiado).

Galicia romana: Artes plásticas. Extracto de tesis doctoral. Santiago de Compostela, Universidad de Santiago de Compostela.

Mosaicos romanos de Hispania Citerior II: conventus lucensis. Studia Archaeologica 24. Santiago de Compostela, Facultad de Filosofía y Letras USC / Valladolid, Facultad de Filosofía y Letras UV.

Notas introductorias para el estudio de los mosaicos romanos en Galicia. Crónica del XII Congreso Arqueológico Nacional. Jaén, p. 709-718.

1974

Consideraciones sobre los mosaicos portugueses del convento bracarense. III Congreso Nacional de Arqueología: Actas. Porto, Junta Nacional de

Educação, p. 201-210.

Mosaicos romanos de Hispania Citerior III: conventus bracarense. *Studia Archaeologica* 31. Santiago de Compostela, Facultad de Filosofía y Letras USC/Valladolid, Facultad de Filosofía y Letras UV.

Notas sobre la morfología y la decoración en las aras y estelas de Galicia en época romana. *Studia Archaeologica* 32. Valladolid, Facultad de Filosofía y Letras, p. 17-31.

Gran Enciclopedia Gallega. Santiago de Compostela, Silverio Cañada Editor.

Entradas com identificación do autor:

Aixón - vol. 1, p. 186

Algara - vol. 1, p. 256

Alobre, Castro de - vol. 1, p. 264

Amboade, Castro de - vol. 2, p. 36

Amedo, Castro de - vol. 2, p. 37

Arqueología - vol. 2, p. 203-207 (em col. Manuel Carlos García Martínez)

Arxeriz, Castro de - vol. 2, p. 236

Cultura castrexa - vol. 8, p. 97-106 (em col. Francisco Calo Lourido)

Estela - vol. 10, p. 253-256 (em col. Francisco Fariña Busto)

Fenícios - vol. 12, p. 5-6

Fernández Guerra, Aureliano - vol. 12, p. 63

Fita Colomé, Fidel - vol. 13, p. 60

Hércules, Torre de - vol. 17, p. 90-92

Lares - vol. 18, p. 229

Lupa - vol. 20, p. 4

Pico Sacro - vol. 24, p. 237-238

1975

Divinidades romanas en bronce del convento bracarense. *Bracara Augusta*. Braga, vol. 29 (67/68), p. 145-154.

Mosaicos españoles del convento bracarense.

Crónica del XIII Congreso Arqueológico Nacional (1973). Huelva, p. 889-894.

1976

Catálogo monumental selectivo de la Galicia actual en época romana. In *La romanización de Galicia*. La Coruña, Edicións do Castro, p. 121-128 [2ª ed. 1992].

La escultura en la Galicia romana. In *La romanización de Galicia*. La Coruña, Edicións do Castro, p. 63-76 [2ª ed. 1992].

Excavaciones en el castro de «O Neixón»: campaña de 1973. *Noticiario Arqueológico Hispánico: Prehistoria*. Madrid, vol. 5, p. 325-330.

Las formas del arte provincial romano en Galicia. In *La romanización de Galicia*. La Coruña, Edicións do Castro, p. 85-92 [2ª ed. 1992].

Panorama actual de la cultura castreña en el NO. de la Península Ibérica. IX Congreso de la UISPP. Nice (13-18 sept.), Section VIII, Résumés des communications, p.558.

Pervivencia de las formas culturales indígenas. In *La romanización de Galicia*. La Coruña, Edicións do Castro, p. 77-84 [2ª ed. 1992] (em col. José Manuel Vázquez Varela).

Sobor da representación do tema «Ulises e as sireas» na estela de Vilar de Sarria (Lugo). *Boletín Auriense*. Ourense, vol. 6, p. 107-115.

1977

Bibliografía de Galicia romana. *Actas del Coloquio Internacional sobre el Bimilenario de Lugo*. Lugo, Patronato del Bimilenario de Lugo, p.175-191.

Panorama de la Cultura Castrexa en el NO de la Península Ibérica. *Bracara Augusta*. Braga, vol. 31, p. 235-253.

XV Congreso Nacional de Arqueología. Segunda circular y Programa. Lugo, 28 septiembre - 1 octubre 1977. (Textos elaborados pela Sección de Arqueoloxía e Prehistoria do Instituto de Estudos Galegos Padre Sarmiento).

1977-78

O miliario de Seteigrexas (Monterroso. Lugo). *Boletín*

de la Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos de Lugo. Lugo, vol. 40, p. 29-33 (em col. José Manuel Caamaño Gesto).
Nota encol de dous xenios da época roman atopados na Galicia. Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 3-4, p. 287-289.

1979

Prehistoria e Arqueoloxía de Galicia: estado da cuestión. Lugo, Instituto de Estudos Galegos Padre Sarmiento (em col. AA VV).

1980

Biobibliografía de Carlos Alonso del Real. Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 6, p.7-9
Lápidas funerarias de Bermes (Lalín, Pontevedra). Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 6, p. 265-271 (em col. José Manuel Caamaño Gesto).
Los mosaicos de la Cigarrosa. Cadernos do Instituto de Estudos Valdeorrenses. O Barco de Valdeorras, vol.1, p. 56-58.
A Prehistoria e a Edade Antiga. In Historia de Galicia. Barcelona, Cupsa editorial - Editorial Planeta, p. 31-106.
Vigo en la antigüedad. In CUNQUEIRO, Álvaro; ÁLVAREZ BLÁZQUEZ, José María (coord.) - Vigo en su historia. Vigo, Caja de Ahorros Municipal, p.13-59.

1981

Alguns aspectos da comarca da Limia na antigüidade. In Programa de Festas de Xinzo. Xinzo de Limia
A Arqueoloxía na obra de López Ferreiro. Cuadernos de Estudios Gallegos. Santiago de Compostela, vol. 32, p. 57-80.
La estela funeraria de Antes. Brigantium. A Coruña, vol. 2, p. 273-280 (em col. Raquel Casal García).

1982

Arqueoloxía da Galicia romana In Evolución cultural

de Galicia. Vigo, Obra Cultural da Caixa de Aforros Municipal, p. 1-15.

Cántabros, Astures y Galaicos. Bimilenario de la conquista del Norte de Hispania. Madrid, Ministerio de Cultura (equipa técnica).

1983

As estatuas sedentes de Xinzo. In Xinzo en Festas. Xinzo de Limia.

1984

A romanización de Galicia. In La Prehistoria y Arqueología en la actualidad. Vigo, Museo Municipal «Quiñones de Leon», p. 59-69.
Industrias de encaixes e de palillos nos concellos de Noia e Dumbría a principios do século XX. II Coloquio Galaico-Minhoto: Resumen de las comunicaciones presentadas. Santiago de Compostela, p. 79.

1984-85

Un novo torques de aramios enrolados. Brigantium. A Coruña, vol. 5-6, p. 261-269 (em col. Raquel Casal García).

1985

Nuevas armas del bronce final halladas en Galicia. Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología. Valladolid, vol. 51, p.174-187 (em col. Gonzalo Meijide Cameselle).

1987

(dir.) Catalogación de yacimientos prerromanos del Ayuntamiento de Santiago.
Arqueoloxía/Investigación 3. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia-Consellería de Cultura e Bienestar Social.
Los Castros. In Catalogación de yacimientos prerromanos del Ayuntamiento de Santiago.
Arqueoloxía/Investigación 3. Santiago de

Compostela, Xunta de Galicia-Consellería de Cultura e Bienestar Social, p. 107-142. (em col. Gonzalo Meijide Cameselle).

Presentación. In Catalogación de yacimientos prerromanos del Ayuntamiento de Santiago.

Arqueoloxía/Investigación 3. Santiago de Compostela, Xunta de Galicia-Consellería de Cultura e Bienestar Social, p. 13-16. (em col. Felipe Criado Boado).

Novas pezas campaniformes de Budiño (Porriño, Pontevedra). Castrelos. Vigo, vol. 0, p. 55-60.

1988

Excavación arqueolóxica no Castro de A Graña.

Boletín do Centro de Estudos Melidenses. Melide, vol. 4, s/p (em col. Gonzalo Meijide Cameselle).

Sobre una figurita de Harpócrates hallada en Galicia. Gerión. Madrid, vol. anejos 1, p. 137-142.

Notas sobre o tesouriño numismático de Gundrei (Sobrado, A Coruña). Boletín do Centro de Estudos Melidenses. Melide, vol.4 s/p (em col. A. Ortíz Fernández).

1989

Actividades do Departamento de Historia I (1986-88). Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 11, p. 351-354.
Castro de A Graña (Toques, A Coruña), Arqueoloxía. Informes 1, Campaña 1987. Xunta de Galicia, p.50-52 (em col. Gonzalo Meijide Cameselle).

1990

Actividades do Departamento de Historia I (1989). Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 12, p. 401-403.

Arte castrexa. In CONZÁLEZ GARCIA, M. A. e outros - Arte galega, estado da cuestión. Santiago de Compostela, Consello da Cultura Galega, p. 82-90.

Arte romana. In CONZÁLEZ GARCIA, M. A. e outros - Arte galega, estado da cuestión. Santiago de Compostela, Consello da Cultura Galega, p. 93-100.

Catro campañas de excavacións no castro de A Graña (Toques, A Coruña). IV Coloquio Galaico-Miñoto, resúmenes das comunicacións presentadas. Lugo, vol. 2, p. 171 (em col. Gonzalo Meijide Cameselle).

A comarca padronesa na antigüidade. A Pascoa do Nobel. Padrón.

Sondeos arqueolóxicos no castro de San Xiao (Toques, A Coruña). IV Coloquio Galaico-Miñoto: resúmenes das comunicacións presentadas. Lugo, vol. 2, p. 129 (em col. Purificación Rodríguez García).

1991

(dir.) Galicia Historia: I Prehistoria e Historia Antiga. A Coruña, Hércules de Edicións (em col Vázquez Varela, J.M.).

Historia das investigacións. In Galicia Historia: I Prehistoria e Historia Antiga. A Coruña, Hércules de Edicións, p. 275-285.

Algunhas cuestións previas sobre a cultura castrexa. In Galicia Historia: I Prehistoria e Historia Antiga. A Coruña, Hércules de Edicións, p. 287-293.

Os asentamentos [mundo castrexo]. In Galicia Historia: I Prehistoria e Historia Antiga. A Coruña, Hércules de Edicións, p. 295-305.

Aspectos artísticos [mundo castrexo]. In Galicia Historia: I Prehistoria e Historia Antiga. A Coruña, Hércules de Edicións, p. 307-313.

Aspectos artísticos [mundo romano]. In Galicia Historia: I Prehistoria e Historia Antiga. A Coruña, Hércules de Edicións, p. 461-471.

La cultura castrexa y galaico-romana. Boletín de la Asociación Española de Amigos de Arqueología. Madrid, vol. 30-31, p. 203-207.

Castro de A Graña (Toques, A Coruña), Arqueoloxía. Informes 2. Campaña 1988. Xunta de Galicia, p.51-54 (em col. Gonzalo Meijide Cameselle).

1992

Algunos aspectos de la onomástica romana en

Galicia. In *Finis Terrae: estudos en lembranza do Prof. Dr. Alberto Balil*. Santiago de Compostela, Facultade de Xeografía e Historia USC, p. 53-57 (em col. Alberto Balil).

El arte castreño del noroeste. Cuadernos de Arte Español 38. Madrid, Historia 16.

Biobibliografía de Alberto Balil. In *Finis Terrae: estudos en lembranza do Prof. Dr. Alberto Balil*. Santiago de Compostela, Facultade de Xeografía e Historia USC, p.11-51.

Don Fermín Bouza Brey e a comarca padronesa. Pascoa. Padrón.

D. Fermín Bouza Brey e os estudos sobre a Galicia antiga, In *Fermín Bouza- Brey: Día das Letras galegas 1992*. Santiago de Compostela, Xunta de Galicia, p. 97-109.

(coord.) *Finis Terrae: estudos en lembranza do Prof. Dr. Alberto Balil*. Santiago de Compostela, Facultade de Xeografía e Historia USC.

A obra arqueolóxica de Fermin Bouza Brey. In *Fermin Bouza-Brey (1901-1973): unha fotobiografía*. Vigo, Edicións Xerais p. 291-299.

1993

Aportacións da arqueoloxía. Os castros de época romana. Primeiras Xornadas históricas e arqueolóxicas da mariña lucense. Foz, p. 8-20.

Escultura galaico-romana. In *NOGALES BASARRATE, Trinidad (coord.) - Actas de la I Reunión sobre Escultura Romana en Hispania*. Madrid, Ministerio de Cultura, p. 195-206.

(org.) *Galicia: da romanidade á xermanización: Problemas históricos e culturais*. Santiago de Compostela, Museo do Pobo Galego. (em col. Felipe Arias Vilas, Francisco Calo Lourido, María Xosé Fernández Cerviño e Carlos García Martínez).

1994

A plástica. In *El mundo romano en Galicia I*. Villalba, Monografías del Museo de Villalba, p. 21-29.

Urbanismo castrexo. In *DUPRÉ REVENTÓS, Xavier - La ciutat en el món romà*. XIV Congreso Internacional de Archeologia Classica. Tarragona, p. 13-14.

Los estudios de numismática en Galicia: problemas y perspectivas. VIII Congreso Nacional de Numismática. (Avilés 1992). Madrid, Museo Casa de La Moneda, p. 551-560.

1995

Escavación arqueolóxica no Castro de A Graña (Toques, A Coruña), Arqueoloxía. Informes 3, Campaña de 1989. Santiago de Compostela, Xunta de Galicia, p. 23-24 (em col. Gonzalo Meijide Cameselle).

1996

Discurso de gabanza do doutorando Jorge de Alarcão. In *Discursos da investidura de D. Jorge de Alarcão, D. Ramón Valdés Costa como Doutores Honoris Causa*. Santiago de Compostela, Universidade Santiago de Compostela, p. 29-35. *Historiografía da investigación da cultura castrexa en Galicia*. In *HIDALGO CUÑARRO, José Manuel (coord.) - A Cultura Castrexa galega a debate*. Tui, Instituto de Estudios Tudenses, p. 25-39.

Os sistemas de fortificacións nos castros de O Courel (Lugo). In *RODRÍGUEZ CASAL, Antón A. (coord.) - Humanitas: Estudos en homenaxe ó Prof. Dr. Carlos Alonso del Real*. Santiago de Compostela, Universidade de Santiago de Compostela, paginas 319-324.

Urbanismo castrexo en el Noroeste peninsular. In *FERNÁNDEZ OCHOA, Cármen (coord.) - Los finisterres atlánticos en la antigüedad: época prerromana y romana*. Madrid, Sociedad Editorial Electra España, p. 45-48.

Urbanismo castrexo no Noroeste peninsular. Asociación Galega Historiadores. Santiago de Compostela, p. 239-249.

1996-97

A cultura castreja. Ontem e hoje. Portugalia. Porto, nova série, vol 17-18, p. 97-99 (em col. Carlos Alberto Ferreira de Almeida).

Notas sobre o castro de San Xiao (Toques, Terra de Melide), Galiza. Portugalia. Porto, nova série, vol 17-18, p. 101-117 (em col. Purificación Rodríguez García).

1997

Dúas novas estelas romanas decoradas con roda solar. El Museo de Pontevedra. Pontevedra, vol. 51, p. 369-380. (em col. Purificación Rodríguez García).

A escultura da Gallaecia. Galicia Terra única: Galicia castrexa e romana. Xunta de Galicia, Consellería de Cultura e Comunicación Social, p. 238-245.

Los mosaicos das cidades e das villae. Galicia Terra Única: Galicia castrexa e romana. Xunta de Galicia, Consellería de Cultura e Comunicación Social, p. 211-216.

1998

Aras e estelas. In Historia da Arte Galega I. Vigo, Edicións A Nosa Terra, p.337-352 (em col. Purificación Rodríguez García).

Escultura en pedra e bronce. In Historia da Arte Galega I. Vigo, Edicións A Nosa Terra, p. 321-336 (em col. Purificación Rodríguez García).

A pintura e o mosaico. In Historia da Arte Galega I. Vigo, Edicións A Nosa Terra, p. 369-384.

Unha nova placa funeraria na Galicia romana. Tui, Museo y Archivo Histórico Diocesano. Tui, vol. 8, p. 91-92.

1999

As excavacións galego-portuguesas no mundo castrexo no contexto dos intercambios culturais e científicos neste século. Cadernos do Museu. Penafiel, vol. 2, p. 29-36.

Culto e imaxe a Mercurio en Gallaecia. In BARROCA, Mário Jorge (coord.) - Carlos Alberto

Ferreira de Almeida: In Memoriam. Porto, Faculdade de Letras UP, vol. 2, p. 325-333 (em col. Purificación Rodríguez García).

Unha árula de culto doméstico dedicada a Mercurio. Boletín do Centro de Estudios Melidenses. vol.12, p. 35-38 (em col. Purificación Rodríguez García).

2000

La plástica funeraria de la Galicia romana. Actas de la III Reunión sobre escultura romana en Hispania. Madrid, Ministerio de Educación, Cultura y Deportes, p. 197-209 (em col. Purificación Rodríguez García).

2001

Don Fermín Bouza Brey, estudioso do noso pasado. In Xornadas sobre Fermín Bouza-Brey. Santiago de Compostela, Xunta de Galicia, p. 143-149.

Limiar. In XUSTO RODRÍGUEZ, M. - O vidro provincial galaico-romano. Vigo, Universidade de Vigo, p. 11-12.

2001-2002

Nuevas aportaciones a los mosaicos romanos de Galicia. Anales de Prehistoria y Arqueología. Murcia, vol.17-18, p. 365-374 (em col. María José Alles León).

2002

Arredor da Arqueoloxía: discurso inaugural lido na solemne apertura do curso académico 2002-2003. Santiago de Compostela, Universidade de Santiago de Compostela.

Áureos romanos de la colección numismática de la Universidade de Santiago. Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 21, p. 245-257 (em col. Purificación Rodríguez García).

2004

Escultura en bronce en Gallaecia. IV Reunión sobre escultura romana en Hispania. Madrid, Ministerio de Cultura, p. 255-271 (em col. Purificación Rodríguez García).

La Fortaleza de «La Rocha Forte» (Santiago de Compostela): Trabajos arqueológicos 2002-2003. Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 23, p. 195-204 (em col. Raquel Casal, Lorena Vidal, Álvaro Rodríguez e Cristóbal Nodar).

2005

A Arqueoloxía na obra de Celestino García Romero. In Celestino García Romero, un xesuíta de Boiro. Boiro, Cadernos Culturais 5, p. 21-24.

Características morfológicas y decorativas de las aras, placas, relieves y estelas de la Gallaecia.

Preactas V Reunión sobre escultura romana en Hispania. Murcia, p. 37-39 (em col. Raquel Casal García e Purificación Rodríguez García).

La Fortaleza de A Rocha Forte (Santiago de Compostela): Campaña de 2004. Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 24, p.193-218 (em col. Raquel Casal, Lorena Vidal, Cristóbal Nodar, Álvaro Rodríguez e Maria José Alles).

As relacións entre Galiza e Portugal: a Universidade de Santiago e a Câmara Municipal de Penafiel. Cadernos do Museu. Penafiel, vol.11, p.19-22.

2006

O castelo gótico da Rocha Forte. Santiago de Compostela. In Os capítulos da Irmandade: Peregrinación e conflito social na Galicia do século XV. Santiago de Compostela, Xunta de Galicia, p. 430-437 (em col. Raquel Casal e G. González).

Fortaleza medieval de A Rocha Forte (Santiago de Compostela): Campaña de 2005, Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 25, p. 147-171 (em col. Raquel Casal, Lorena Vidal, Cristóbal Nodar e Coretti González).

Limiar. In BELLO PLATAS, A.I.- A Ceca de Xuvía. A derradeira fábrica de moeda de Galicia. Ferrol, Edicións Embora , p. 7-8.

Pregón das festas de Santa Mariña en Xinzo de Limia. Lethes. Ourense, vol. 7, p. 8-13.

Unha nova inscrición dun militar da Legio X Gemina na Gallaecia: a estela de Mallón de Cícere, Sta. Comba (A Coruña). Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 25, p. 131-146 (em col. Lino Gorgoso López).

2007

La arqueología de la fortaleza medieval de Rocha Forte (Santiago de Compostela). Del documento escrito a la evidencia material. Actas del I Encuentro Compostelano de Arqueología Medieval. Santiago de Compostela, Edicións Lóstrego, p.87-114 (em col. Raquel Casal García).

As escavacións arqueolóxicas nos Castros de Neixón durante o século XX. I Encontro Arqueolóxico do Barbanza. Boiro, Concello de Boiro, Video (DVD).

Limiar. In VIGO GARCÍA, A. - O Castro de Zoñán (Mondoñedo, Lugo). Escavacións 2002-2004.

Mondoñedo, Concello de Mondoñedo, p. 11-14.

Reflexións sobre «A Escultura celto-romana» de D. Xesús Taboada Chivite. Boletín Auriense. Ourense, vol. 37, p. 153-162.

V Campaña de intervención no Castelo da Rocha Forte (Santiago de Compostela): novas preliminares da actuación no ano 2006. Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 26, p. 163-183 (em col. Raquel Casal García, José Ramón Martínez Casal e Guillermo Santamarina Gámez).

2008

A comarca de A Fonsagrada na Antigüidade, aproximación ao seu estudo: o Castro de Moreira (Lamas de Moreira, A Fonsagrada, Lugo). Gallaecia Santiago de Compostela, vol. 27, p. 179-194 (em col. Raquel Casal García, Sara Rodríguez Souto e Víctor M. Vázquez Domínguez).

O petroglifo do Monte do Río Angueira. In Os petróglifos do concello de Teo. Teo, Concello de Teo, p. 28-29.

Revisitando la plástica galaico-romana. Preactas de

la VI Reunión sobre escultura romana en Hispania. Cuenca, p. 63 (em col. Raquel Casal García).

Xosé María Álvarez Blázquez e a arqueoloxía da resistencia. Boletín da Real Academia Galega. A Coruña, vol. 369, p. 133-144 (em col. Carlos García Martínez).

Xosé María Álvarez Blázquez, home de ben, galego de pro, mestre e amigo. In Homenaxe a X. M. Álvarez Blázquez: Escritos sobre arqueoloxía. Vigo, Instituto de Estudios Miñoráns, p. 15-18.

V campaña de actuación arqueolóxica na Rocha Forte, Santiago de Compostela (A Coruña).

Actuacións Arqueolóxicas Ano 2006. Santiago de Compostela, Xunta de Galicia, p. 31-32 (em col. Raquel Casal García).

2009

A evolución arquitectónica dun castelo baixomedieval: o caso da Rocha Forte (Santiago de Compostela). Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 28, p. 199-212 (em col. Raquel Casal García e Álvaro Rodríguez Resino).

Luces e sombras na arqueoloxía galega: A arqueoloxía en Galicia no último decenio. Galegos = Gallegos. Santiago de Compostela, vol. 7, p.184-187 (em col. Raquel Casal García).

Ricardo Blanco-Cicerón: Apunte biográfico. In Olladas duna época. Fotografías do Fondo Blanco-Cicerón. Santiago de Compostela, Museo do Pobo Galego, p. 15-23 (con Belén Saénz-Chas).

Vinte anos de arqueoloxía galaico-romana e medieval. Minius. Ourense, vol.17, p. 121-143 (em col. Raquel Casal García).

2010

Limiar. In LÓPEZ FERREIRO, A. - As tradicións populares arredor de sepulcro do Apóstolo Santiago. Alicerces 19. Santiago de Compostela, Museo do Pobo Galego, p. 5-8.

Revisitando la plástica galaico-romana. VI Reunión

sobre escultura romana en Hispania. [Segóbriga 2008]. Murcia, p. 385-401 (em col. Raquel Casal García).

2011

Lvcvs Avgvsti e a Universidade de Santiago de Compostela. In RODRÍGUEZ CAO, Celso (org.) - A Domus do Mitreo. Santiago de Compostela, Universidade de Santiago de Compostela, p. 14-19 (em col. Raquel Casal García).

A plástica provincial romana en Galicia: notas introductorias a unha exposición. In A plástica provincial romana no Museo de Lugo. Lugo, Museo Provincial de Lugo/Deputación de Lugo, p. 9-21 (em col. Raquel Casal García).

La Exposición Regional Gallega de 1909. R. Blanco-Cicerón y la plástica galaico-romana. VII Reunión de Escultura Romana en Hispania, Preactas. Santiago de Compostela, p. 127-129 (em col. Raquel Casal García).

2012

Fermín Bouza Brey. In Todas as Letras do Día das Letras Galegas. Cincuenta aniversario da maior festa cultural de Galicia 1963-2012. A Coruña, Real Academia Galega, p. 69.

Mostras musivarias de época romana en Gallaecia. In Gallaecia Pétreá. Santiago de Compostela, Xunta de Galicia, p. 258-259.

XXV años de arqueología medieval en Galicia (1985-2010). Boletín de Arqueología Medieval. Madrid, vol.16, p. 121-140 (em col. Raquel Casal García e Álvaro Rodríguez Resino).

2013

(org.) Actas da VII Reunión de escultura romana en Hispania. Santiago de Compostela, Universidad de Santiago de Compostela (em col. Raquel Casal García e Silvia González Soutelo).

O coleccionismo en Galicia entre finais do século XIX

e principios do XX: Ricardo Blanco-Cicerón e o seu legado: discurso de ingreso na Real Academia Galega de Belas Artes de Nosa Señora do Rosario. Santiago de Compostela, ed. autor.

De novo sobre o mosaico de Panxón e outras novas sobre a musivaria na Gallaecia. Revista da Facultade de Letras: Ciencias e Técnicas do Património. Porto, vol. 12, p. 143-157.

La Exposición Regional Gallega de 1909: Ricardo Blanco-Cicerón y la arqueología galaica. Actas da VII Reunión de escultura romana en Hispania. Santiago de Compostela, Universidad de Santiago de Compostela, p. 37-50 (em col. Raquel Casal García). Unha nova inscrición votiva do convento lucense en Vlcinte (Outeiro de Rei, Lugo). Croa. Viladonga, vol. 23, p. 18-21.

2014

Noticias de arqueología en el Fondo del coleccionista R. Blanco-Cicerón (siglos XIX-XX). IV Congreso Internacional de Historia de la Arqueología: Dossier de resúmenes, de ponencias, comunicaciones y pósters. Madrid, Museo Arqueológico Nacional, p. 22-23 (em col. Raquel Casal García).

O ensino da Arqueloxía na Galiza entre o franquismo e hoxe. Revista da Facultade de Letras: Ciencias e Técnicas do Património. Porto, vol. 13, p. 119-138.

2015

Achegas de Filgueira Valverde á arqueoloxía galega. Día das Letras Galegas. Santiago de Compostela, Universidade de Santiago de Compostela.

Recensões:

1973

I Coloquio Luso- Español de Cultura Castreja, Trabajos de Antropología e Etnología XXII, fasc. 3, Porto 1973. Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología. Valladolid, vol. 39, p. 549-553.
BARBIERI G.; CAVVOTO, P.; GAROFALO ZAPPA; G.;

GASPERINI, L.; LABUA, V.; RUSSI, A. - Terza miscellanea greca e romana. Studi pubblicati dall'Istituto Italiano per la Storia Antica, Fasc. XXXI, Roma 1971, XI + 348 pp., láminas y mapa. Emerita. Madrid, vol 41, p. 547-549.

1977

Actas de las I Jornadas de Metodología Aplicada de las Ciencias Históricas. I Prehistoria e Historia Antigua. Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología. Valladolid, vol. 43, p. 538-541.

1990

LOPEZ CUEVILLAS, F. - La civilización céltica en Galicia. Colegio Universitario de Ediciones Istmo, Madrid 1989, 371 páxs. Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 12, p. 369-370.

1994

IV Congreso Internacional sobre las estelas funerarias, Donostia 1991, Eusko Ikaskontz, Donostia 643 págs, ilustr.. Revista Internacional de los Estudios Vascos. Donostia, vol. 40, p. 197-198.

1997

ARIAS VILAS, F.; DURÁN FUENTES, Mª C. - Museo do Castro de Viladonga Castro de Rei.- Lugo. Xunta de Galicia, Consellería de Cultura e Comunicación Social, Dirección Xeral do Património Cultural, 1996, 252 p. ilustr., 1 plano desplegable. Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 16, p. 343-344.

MACIEL, M. Justino - Antiguidade tardia e paleocristianismo em Portugal. Edição do autor. Lisboa, 1996, 347 pág. 94 figs. Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 16, p. 355-356.

VÁZQUEZ VARELA, J.M.; RODRÍGUEZ COLMENERO, A. - Galicia. Arte. Tomo IX. Arte Prehistórico e Romano. Hércules edicions, S.A., A Coruña 1993. 509 páxs., ilustr. Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 16, p. 367-369.

2006

GONZÁLEZ FERNÁNDEZ, E.- Domvs Oceani. Aproximación á arquitectura doméstica de Lucus Augusti. Traballos de Arqueloxía 2, Concello de

Lugo, Lugo 2005, 146 pp., 177 figs., 1 despl. Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 25, p. 457-459.

2007

BERMEJO BARRERA, J. C. e LLINARES GARCÍA, M. - O valor da arqueoloxía, Ed. Lóstrego, Verín-Santiago 2006, 197 pp., ill. Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 26, 385-387.

2008

PONTE, Salete da - Corpus Signorum das fíbulas proto-históricas e romanas de Portugal, Coimbra 2006, 572 pp., ill. Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 27, p. 331-332.

Necrologias:

1990

Alberto Balil Illana (1928-1989). Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 12, p. 395-396.

Casimiro Torres Rodriguez (1900-1989). Gallaecia. Santiago de Compostela, vol. 12, p. 396.

No prelo:

Nuevas aportaciones a la glíptica romana encontrada en Galicia. Homenaje a José Maria Luzón. Madrid, Universidad Complutense (con Raquel Casal García).

Noticias de arqueología en el fondo del coleccionista R. Blanco-Cicerón (siglos XIX-XX). IV Congreso de Historia de la Arqueología. Madrid, Museu Arqueológico Nacional (con Raquel Casal García). Villas y tardorromanidad en Gallaecia (conventos lucense y bracarense). In El poblamiento rural en la Hispania bajoimperial. Palencia, Diputación de Palencia.

Revisitando a Galicia romana con Felipe Arias. Croa. Viladonga, vol. 25.

López Ferreiro as archaeologist: the excavations in Santiago Cathedral in the European context of the period. A 21st-century perspective. 8th International Colloquium Compostela, Nineteenth-Century European Pilgrimages: A New Golden Age.

P.S. - Esta é uma biografia consentida, escrita nos primeiros meses de 2015, com a colaboração do próprio, para integrar o volume 36 (p. 7-26) da revista Portugalia, do Departamento de Ciências e Técnicas do Património da Faculdade de Letras do Porto, publicado em 2015, subintitulado Homenagem a Fernando Acuña Castroviejo. A apresentação deste número aconteceu na Faculdade de Letras a 27 de Novembro do mesmo ano, em sessão pública de homenagem, que também celebrava o octogésimo aniversário de uma realização conjunta exemplar, a Semana Cultural Galega no Porto de 1935.

Fernando Acuña Castroviejo regressaria uma vez mais a esta Faculdade em 6 de Junho de 2016, como membro de um júri de doutoramento. Fizemos no final desse acto académico uma derradeira fotografia, que reúne três gerações de docentes de Arqueologia. Na nossa mente estava também Carlos Alberto Ferreira de Almeida, catedrático desta escola e mestre de todos nós.

QUE A
TERRA CHE
SEXA LEVE,
AMIGO
FERNANDO

Museo
do Pobo
Galego